

<https://helda.helsinki.fi>

Inarinsaamen ja koltansaamen nuotta-apajien nimet:
nimeämiskulttuureja etsimässä

Valtonen, Taarna Aura Inari

2022-05-07

Valtonen , T A I 2022 , ' Inarinsaamen ja koltansaamen nuotta-apajien nimet:
nimeämiskulttuureja etsimässä ' , Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja , Vuosikerta.
2021 , Nro 98 , Sivut 437-464 . <https://doi.org/10.33340/susa.95370>

<http://hdl.handle.net/10138/343459>
<https://doi.org/10.33340/susa.95370>

---

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Taarna Valtonen (Helsinki/Oulu)

Inarinsaamen ja koltansaamen nuotta-apajien nimet: nimeämiskulttuureja etsimässä

In this article the structure, formation and naming reasons of Inari (Aanaar) and Skolt Saami seine fishing ground names are analyzed and an overview of the history and the vocabulary connected to seine fishing are discussed. The material consists of samples of 204 Inari Saami names from the municipality of Inari, Finland and 161 names from Suõ'nn'jel Saami village in Pechenga, present day Russia. The used method is an applied version of the syntactic-semantic classification model developed originally by Kurt Zilliacus and Eero Kiviniemi during 1960's and 70's. The applicability of the method on Saami place name materials is critically discussed. The results show that Inari and Skolt Saami place name grammars that regulate the structure and formation of the names differ from one another but there are also many similarities. In Skolt Saami names, a clearly prototypic structure model can be found: it includes two syntactic parts (a modifier part and a generic part) and ends to word *laapp* 'fishing ground'. The Skolt Saami names are on average one word longer than in Inari Saami. The mentioned type can be found in Inari Saami but there is also a variety of other types that are as common as that. The structure types of Inari Saami fishing ground names resemble the types of house names. The naming reasons, on the other hand, are mostly similar. The most popular reason in both languages is to situate the named place in the surrounding landscape.

I. Johdanto

On luontevaa ajatella, että paikannimet kuvastavat nimet antanutta kulttuuria. Totta kai nimenantajat ammentavat oman kielensä ja kulttuurinsa aineksista nimiä antaessaan. Tämän puolesta todistavat useat onomastiset eli nimistöntutkimukselliset tekstitkin:

”[– –] Nimet ovat kulttuuria. Nimet syntyvät aina ihmisen ja kieliyhteisön sekä ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. [– –] Nimeämällä ihminen ottaa ympäristöä haltuunsa, lyö tavallaan siihen oman leimansa ja näin muuttaa sen oman kulttuurinsa osaksi. Inhimillinen kulttuuri siis synnyttää nimiä.”
(Ainiala ym. 2008: 15–16.)

Nimistöntutkimuksen teoria selittää asian kieli- ja kulttuurispesifin nimiopin eli nimien antamista, muodostamista ja käyttämistä säätelevän erillisen säännösten avulla. Esimerkiksi paikannimien osalta nimioppi säätelee sitä, minkälaisia paikkoja eli maiseman osia voidaan valita nimettäväksi ja minkälaisia termejä niistä käytetään. Samoin se määrittelee, minkälaiset aiheet sopivat nimien sisällöksi ja minkälaisia kielellisiä ilmauksia nimissä voi olla. Nimenantamisen jälkeen nimioppi määrittelee, miten nimiä tulee käyttää osana kieltä ja erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. (Valtonen 2014: 55–59.)

Jos paikannimet siis kuvastavat ne antanutta kieltä ja kulttuuria sekä noudattavat omia kieli- ja kulttuurispesifejä sääntöjään, on oletettava, että eri kulttuureiden nimet ovat ainakin jossain määrin erilaisia. On paljon analyysejä, joissa osoitetaan, että eri kulttuurien edustajat ja eri kielten puhujat jaottelevat maisemaa eri tavalla ja käyttävät niistä erilaisia nimityksiä. Esimerkiksi Aud-Kirsti Pedersen (1988: 70–72) kuvaa, kuinka Yykeänvuonon ja Naavuonon seuduilla norjan kielen maastoappellatiivia *fjell* ’tunturi’ vastaa enimmillään kuusi erimerkityksistä pohjoissaamen maastoappellatiivia. Olen omassa väitöskirjassani (esim. Valtonen 2014: 326) tuonut esille, miten eteläsaamelaisen yhteisön, Ruvhten sijten paikannimistöissä poroihin ja poronhoitoon liittyvä sanasto ja aiheet nousevat esille erityisen usein toisin kuin alueen ruotsinkielisissä paikannimissä.

Molemmissa esimerkeissä raja kulkee kahden kielen, kielikunnan ja hyvin erilaisen kulttuurin välillä, ja on esimerkiksi selvää, ettei ruotsin kielestä edes ole löydettävissä vastaavaa poronhoitosanastoa kuin eteläsaamessa on. Mieltäni on kuitenkin jo pidemmän aikaa kutkutellut ajatus siitä, minkälaisia eroja olisi löydettävissä saamen kielten ja saamelaisten kulttuurien välillä. Koska kaikki saamen kielet ovat aikoinaan vaikuttaneen, kantasaamana tunnetun murrejatkumon jälkeläisiä, on oletettavissa, että niillä on ollut aikoinaan myös yhteinen, joskin samalla tavalla murremaisesti varioiva nimioppi. Kantasaamen ajan päätyttyä, alueellisen eriytymisen seurauksena, myös nimiopin on täytyntä alkaa erkaantua alueellisesti.

Saamen kielten erillisten nimioppien välisten erojen tunnistamisen ongelmaksi nousee kuitenkin se, että kielet ovat usein lähtökohdiltaan niin erilaisia, ettei eroa nimeämisessä voi uskottavasti perustellen erottaa kielten välisistä eroista. Toisaalta paikannimien osalta tulee vastaan alueiden erilaisuus: esimerkiksi erilaisten maastojen nimeämiseen täytyy käyttää erilaista sanastoa. Eri saamelaisryhmien väliset elinkeinolliset ja historialliset erot ovat usein myös niin suuria, että puhtaasti kielenulkoiset tekijät tuntuvat kätkevän alleen kaiken muun.

Koltansaamen (lyhenne saK), nimenomaan Suonikylän, ja inarinsaamen (lyhenne saI) apajannimiä vertailtaessa voidaan sulkea pois kaikki keskeiset nimiopin ulkopuoliset eroja aiheuttavat syyt. Kielet ovat lähisukukieliä, joiden väliset erot ovat melko pieniä, molempien puhuma-alueet sijaitsevat samankaltaisella järvisellä havumetsävyöhykkeellä ja molempien kielten puhujat harjoittivat esiteollisena aikana samanlaista vuotuiskiertoon perustuvaa kalastusta ja poronhoitoa yhdistelevää elinkeinomallia omilla sukualueillaan. Molempien nuottaaminen tapahtui hyvin samalla tavalla ja sen merkitys oli samalla lailla keskeinen. Lisäksi puhuma-alueet ovat myös maantieteellisesti naapurialueita. (ks. tarkemmin esim. T. I. Itkonen 1948: 4–5, 124, 160–161, 281–285, 539–540, 577–588.) Tutkittavat nuotta-apajien nimet ovat melko nuoria, ja ne ovat usein olleet myös melko lyhytikäisiä, mikä vähentää mahdollisten erojen syntymistä entisestään.

Tämän artikkelin tarkoituksena onkin näiden kahden kielen nuotta-apajannimien avulla tutkia, minkälaisia nimiopin eroja kahden lähisukukielen välillä voi olla. Tutkimuskysymys on tätä tavoitetta seuraten: minkälaisia nimiopin eroja on inarinsaamen ja koltansaamen Suonikylän murteen vakavesien nuotta-apajannimiä

määrittelevässä nimiopissa nimien rakenteen, muodostamistavan ja nimeämisperusteiden osalta?

Entuudestaan tuttujen apajannimiaineistojen tutkimiseen minua on inspiroinut se, että saamen kielten apajannimet eivät ole olleet tutkimuksen keskiössä koskaan yhtä tiiviisti kuin viimeisten vuosien aikana. Saamelaisessa korkeakoulussa (Sámi Allaskuvla) Koutokeinossa on tammikuussa 2019 tarkastettu Inger Katrine Juuson (2018) maisterin opinnäytetyö *Bivdobáikkiid namat Unjárggas. Siskkit Várjavuona oaidnemeahtun báikenamat* (Pyyntipaikkojen nimet Uuniemessä. Sisemmän Varanginvuonon näkymättömät paikannimet). Tässä erinomaisessa teoksessa Juuso käsittelee Varanginvuonon merisaamenkielisiä (pohjoissaamen rannikkomurre) apajannimiä, mutta myös sitä tapaa, jolla ne on paikallistettu kaukana rannasta. Hän on saanut tallennettua satelliittinavigoinnin aikana katoamassa olevan tavan, jolla apajat on paikallistettu kahta tai kolmea rannalla olevaa maamerkkiä hyödyntäen sekä tähän liittyviä kielellisiä ilmaisuja. Lisäksi Saamelaisessa korkeakoulussa on tekeillä kaksi muuta maisterin opinnäytetyötä, joissa käsitellään Koutokeinon seudun pohjoissaamenkielisiä nuotta-apajien nimiä sekä paikallista järvi- ja jokinuottausperinnettä.

Olen käsitellyt inarin- ja koltansaamen nuotta-apajannimiä ja niistä tekemiäni analyysejä aikaisemmin Nimistöntutkimuksen päivillä lokakuussa 2019 pitämässäni esitelmässä sekä inarinsaamenkielisessä populaariartikkelissa (Valtonen 2020). Molemmat näistä ovat olleet luonteeltaan yleisluontoisia eivätkä sisällä samanlaista yksityiskohtaista analyysiä, jonka esitän tässä artikkelissa.

Tämän artikkelin rakenne on seuraavanlainen. Aluksi esittelen tutkimusaineiston ja -alueet sekä käytetyt metodit. Tämän jälkeen tarkastelen inarin- ja kolttsaamelasta nuottaamista sanasto- ja kulttuurihistorian näkökulmista. Tätä seuraavassa, apajannimiä analysoivassa luvussa käsitelen kummankin kielen apajannimien rakennetta, muodostamistapoja ja nimeämisperusteita. Artikkelin lopussa pohdiskelen vielä sitä, mitä saamani tulokset kertovat aineistostani sekä nimioppien välisistä eroista.

2. Tutkimusaineistot ja -alueet sekä käytetyt metodit

Olen koonnut tutkimusaineiston jo olemassa olevista kokoelmista, sillä omalähtöinen nuottaamiskulttuuri on jäänyt historiaan sekä inarin- että kolttsaamelaiden parissa pian toisen maailmansodan jälkeen. Nuottaa vedetään nykyään perinteiseen tyyliin lähinnä satunnaisesti pidetyissä perinne-esityksissä. Samasta syystä tutkimusaineistoni nimet ovat olleet käytössä 1800-luvun lopusta enintään 1960-luvulle. Viimeiset, joille nuottaaminen oli arkinen ruoanhankintakeino, alkavat olla jo iäkkeitä. Tästä syystä uuden nuotta-apajannimiaineiston kokoaminen on vaikeaa. Kolttakulttuurisäätiö toteuttaa vuosina 2020–21 Kolttasaamelainen kalastuskulttuuri – perinteisen tiedon merkitys, tallentaminen ja hyödyntäminen kolttaluonnon -hankkeen, jonka puitteissa koetetaan tallentaa Suomen evakuoitujen kolttsaamelaiden apajannimiä. Tämä aineisto tulee toivottavasti tarjoamaan kiinnostavaa lisätietoa apajannimistä.

Koltansaamenkielinen aineisto on poimittu T. I. Itkosen *Koltan- ja kuolanlapin sanakirjasta* (1958) sekä Karl Nickulin paikannimikokoelmasta *Petsamon eteläosan koltankieliset paikannimet kartografiselta kannalta* (1934) ja Suonikylän elämäntapaa käsittelevästä kirjasta *The Skolt Lapp community: Suenjelsijd during the year 1938* (1948). Rajasin aineiston koskemaan ainoastaan Suonikylän siidan apajannimiä, koska muista siidoista nimiä on tallennettu niin vähän ja ne ovat lähinnä rannikon lohiapajien nimiä. On todennäköistä, että niiden nimeäminen on ollut erilaista kuin sisävesien apajien. Poiminnan tuloksena sain kokoon 161 koltansaamenkielistä nuotta-apajannimeä, joista kolme on tallennettu vain toisen paikan nimen määriteosana, mutta ei itsenäisenä apajannimenä. Aineisto sisältää lähes pelkästään paikannimiä eikä yksittäisten nimien nimeämisperusteista tai nimien kontekstista ole juuriakaan metatietoja. Aineistossa on jossain määrin yliedustettuna Sverloffin sukualueen nimistö, sillä sekä T. I. Itkonen että Karl Nickul saivat tietojaan eniten juuri tämän alueen asukkailta (ks. tarkemmin esim. Valtonen 2014: 26).

Inarinsaamenkieliset apajannimet on puolestaan koottu Ilmari Mattuksen suurteoksesta *Anaråš päikkinoomah* (Inarinsaamelaiset paikannimet, 2015). Mattus on koonnut kirjansa loppuun erillisen listan Inarin kunnan apajannimistä ja antaa kirjassaan runsaasti myös muuta tietoa nimetyistä paikoista ja niiden suhteista muihin paikkoihin. Hänen listassaan on inarinsaamenkielisten nimien lisäksi jonkin verran Inarin pohjoissaamen- ja suomenkielisiä nimiä, joita en tässä artikkelissa käsittele. Inarinsaamenkielisiä nuotta-apajannimiä on aineistossani 204. Niiden referentit sijaitsevat melko tasaisesti niissä osissa Inaria, joissa on nuottaamiseen sopivia suuria järviä. Varhaisimmin suomalaistuneelta Ivalon ja yleensä eteläisimmän Inarin seudulta nimiä ei kuitenkaan ole. Eniten nimiä on seuraavista järvistä: Áksujävi (Aksujärvi), Čovčjävi (Syysjärvi), Ijjävi (Iijärvi), Pááđáár (Paatari), Sulgušjävi (Sulkusjärvi) ja Aanaar (Inari). Pohjois-Inarin järvien yliedustuksen syinä lienee se, että inarinsaame on ollut alueella pisimpään enemmistökieli ja toiseksi se, että Mattus on itse kotoisin alueelta. T. I. Itkonen tallensi Sulgušjärven monet apajannimet jo ennen toista maailmansotaa ja ne ovat säilyneet arkistossa, mutta eivät ole enää nykyihmisten muistissa, toisin kuin muut aineiston nimet.

Analysoin kokoamaani aineistoa yleisemmin vertailevan sanasto- ja kulttuurihistorian näkökulmasta. Tarkastelen nuottaamiseen keskeisesti liittyvää sanastoa ja sen alkuperää sekä pohdin mahdollista yhteyttä niiden alkuperän ja nuottaamiseen liittyvän teknologian leviämissuunnan välillä. Samassa yhteydessä pohdin pyyntitavan mahdollista kehittymistä rautakaudelta esiteolliseen aikaan. Tässä minua ovat auttaneet keskustelut nykyisten kalastajien sekä aikaisemmin kalastusta elinkeinona harjoittaneiden inarilaisten kanssa.

Varsinaista nimiaineistoa analysoin paikannimitutkimuksen alaan kuuluvalla syntaktis-semanttisella luokittelumenetelmällä. Luokittelumallin ensimmäisen version julkaisi Suomen ruotsinkielisiä paikannimiä tutkinut Kurt Zilliacus (1966) Houtskärin paikannimiä käsittelevässä väitöskirjassaan. Mallia kehitettiin nykyisenkaltaiseksi 1970-luvulla, jolloin etenkin suomenkielisiä paikannimiä tutkineen Eero Kiviniemen rooli nousi keskeiseksi Zillicuksen rinnalle (erityisesti Kiviniemi 1975;

1990; Kiviniemi ym. 1974). Menetelmä on merkittävin yksittäinen luokittelumetodi, jota suomalaisen nimistöntutkimuksen parissa on hyödynnetty 1960-luvun jälkeen. (Ainiala ym. 2008: 72–73, 101). Tämä koskee myös saamenkielisten paikannimien tutkimusta Suomessa.

Syntaktis-semanttisen menetelmän perustarkoituksena on selvittää nimen kielellinen rakenne. Se alkaa jakamalla paikannimet ensin syntaktisiin rakenneosiin eli nimenosiin. Perusosa on useimmiten nimen jälkimmäinen, paikan lajia kuvaava osa. Määriteosa on tyypillisesti nimen ensimmäinen, perusosan merkitystä täsmentävä osa, joka tuo esille jonkin paikan ominaispiirteen, joka erottaa sen muista. Esimerkiksi kaksiosaisen nimen saI *Cuávisjávri* perusosa on maastoappellatiivi *jávri* 'järvi' ja sen ominaislaatua kuvaa tarkemmin määriteosa, adjektiiviattribuutti *cuávis* 'matala (vedestä)'. Rakenneosien raja merkitään vinoviivalla: *Cuávis/jávri* 'Matala/järvi'. Koska määriteosa sisältää aina vain ensimmäisen perusosan muista nimistä erottavan ominaispiirteen, voi perusosa olla myös kokonainen paikannimi, kuten saK *Saujj/Silisvää'rr* 'Etelä/ Silisvaara'. Yksiosainen nimi sisältää vain yhden nimenosan, joka on aina perusosa, kuten esimerkiksi nimissä saI *Čuálmááh* 'Salmet' tai saK *Väččer* 'Vätsäri'. (ks. tarkemmin Ainiala ym. 2008: 98–100.)

Tämän jälkeen selvittäminen jakautuu kahteen semantiikkaa selvittävään osaan. Ensin pitää ymmärtää nimen muodostamiseen käytettyjen sanojen merkitys sellaisenaan, mutta myös nimen osina. Toiseksi pitää ymmärtää nimen asiatausta eli miksi jokin paikka on saanut kyseisenkaltaisen nimen eli mikä on sen nimeämisperuste. Jos nämä kaksi osaa voidaan selvittää, niin nimi on leksikaalisesti eli sanasemanttisesti ja syntaktis-semanttisesti eli lausesemanttisesti yksiselitteinen. Monesti käy kuitenkin niin, että toinen osa jää epäselväksi ja tulos on monitulkintainen. Samasta syystä merkitykseltään epäselviä nimiä ei voida luokitella tämän metodin avulla. (Ainiala ym. 2008: 96–98.)

Nimeämisperusteen ymmärtäminen on lähdekritiikin näkökulmasta yksi metodin heikoista puolista ja herättää monia kysymyksiä. Voiko nimen perusteella olla varma nimeämisperusteesta, kun on hyvin tiedossa, että esimerkiksi paikannimien nimeämisperusteet voivat olla hyvinkin epäloogisia? Samoin mietityttää, miksi ihmiset eivät leikittelisi paikannimien kielellä aivan kuten kielellä muutenkin ja antaisi paikoille jo lähtökohtaisesti merkitykseltään käsittämättömiä nimiä. Nimeämisperusteiden ymmärtäminen vaatii usein paikan päällä käymistä. Esimerkiksi *Kuusi/vaara*-nimen nimeämisperuste voi aivan yhtä hyvin olla se, että vaarassa kasvaa hyvin paljon kuusia kuin se, että vaarassa kasvaa yksi kuusi. Entäpä jos jälkimmäisessä tapauksessa nimeämisperusteena ollut kuusi onkin jo kaatunut ja lahonnut – miten nimeämisperuste silloin voidaan todentaa? Nimeämisperusteet voivat olla myös hyvin erilaisia eri kielissä ja kulttuureissa. Miten tämä pystytään huomioimaan monikielisillä ja -kulttuurisilla alueilla, joissa nimiä on esimerkiksi käännetty kielestä toiseen? Tämä koskee myös ajallista ulottuvuutta: kuinka vanhoja nimeämisperusteita voimme olettaa ymmärtävämme oikein?

Olen aikaisemmin soveltanut syntaktis-semanttista luokittelumallia ennen kaikkea paikannimien syntaksin kuvaamiseen ja rajoittanut sanasemanttisen luokittelun vain morfologisten tai yksiselitteisesti morfo-semanttisesti perusteltavien

kategorioiden kuvaamiseen (ks. esim. Valtonen 2014: 200–270). Tätä samaa syntaktis-semanttisen luokittelumallin varianttia käytän myös apajannimiaineistojeni tutkimiseen. Nimeämisperusteiden luokittelua en ole aikaisemmin tehnyt, koska se ei ole mielestäni ollut hedelmällistä suurten lähdekriittisten ongelmia takia. Aion tässä artikkelissa kuitenkin kokeilla Zilliacuksen ja Kiviniemen mallia myös nimeämisperusteiden analyysin osalta niiltä osin kuin katson niiden olevan varmasti tai melko varmasti oikeiksi tulkittavia. Toisaalta annan esimerkkejä nimistä, jotka mielestäni osoittavat, miten vaikea nimeämisperusteita voi olla ymmärtää pelkästään nimien lähtökohdista. Tavoitteeni ei ole kritisoida tai tyrmätä mallia, vaan tuoda esille, mitä kohtia siinä on syytä kehittää edelleen ja miltä osin se taas toimii jo nykyisellään.

Käytän nimeämisperusteiden luokittelun pohjana Ainilan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 108–109) teoksessa julkaistua neliluokkaista mallia. Olen lisännyt taulukkoon 1 inarin- ja koltansaamenkielisiä paikannimiä, joiden nimeämisperusteet ovat tiedossa. Lisään tarvittaessa analyysissani tähän malliin pääkategorioita tai alakategorioita.

10. Pääkategoria: paikan sijainti, asema
11. Täsmällinen sijainti (esim. <i>Menišjuv/njälmi</i> 'Menesjoensuu', <i>Vuõddâsvuõ'ppijääura/jeä'gğ</i> 'Hiekkavuopajärvensuo', <i>Muâtkõk/luhtt</i> 'Taivallahti')
12. Suhteellinen sijainti (esim. <i>Määddib/Eljävri</i> 'Eteläisempi Ellijärvi', <i>Vue'll/ Äkkjäu'rr</i> 'Ala-Akkajärvi')
20. Pääkategoria: paikan (luonnollinen) ominaisuus
21. Topografinen ulottuvuus tai hahmo (esim. <i>Stuorrâ/suâlui</i> 'Isosaari', <i>Mâ'kk'luubbâl</i> 'Mutkalompolo', <i>Čiŋŋlõs/luhtt</i> 'Syvälahti')
22. Maaperän, veden, materiaalin laatu tai ominaisuus (esim. <i>Mote/jävri</i> 'Mutajärvi', <i>Kuõcc/jäu'rr</i> 'Mätäjärvi', <i>Viõ'lgğes/jäu'rr</i> 'Valkeajärvi')
23. Muunlainen ominaisuus (esim. <i>Kođo/juuhâ</i> 'Kutujoki', <i>Ve'rrd/čüä'lmm</i> 'Virtasalmi', <i>Ođđ/kuõrbâš</i> 'Uusipalomaa')
30. Pääkategoria: paikalla oleva, esiintyvät
31. Yksilöllinen tarkoite (<i>Pikkâkuât/váarááš</i> 'Tervahautavaara', <i>Õhttveâlmm/jääuraž</i> 'Yksisuvantojärvi', <i>Poo'grev/suâl</i> 'Kellarisaari')
32. Kollektiivinen tarkoite (<i>Rávdu/jävri</i> 'Rautujärvi', <i>Kaa'jji/suâl</i> 'Lokkisaari')

40. Pääkategoria: paikan suhde ihmiseen
41. Omistus, nautinta, asuminen (<i>Heikkil</i> 'Heikkilä', <i>Kaabi Jovn/ päikki</i> 'Kaapin Jounin paikka', <i>Hendrih/ Varrimjävri</i> 'Henrikin Muuttamisjärvi', <i>Kosseennâm</i> 'Paksumaa', <i>Semmna Vääska/ Pörttvääraž</i> 'Semmanin Vaskon Tupavaara')
42. Käyttö, tekeminen, alkuperä (<i>Vyesinjuovvâm/jäävráš</i> 'Vasannylkemisvaara', <i>Pie'ccvue'tk'kem/kuõrbâš</i> 'Petunirrottamispalomaa', <i>Nue'ttem/jääuraž</i> 'Nuottaamisjärvi')
43. Tapahtuma (<i>Ilmar/polsâ</i> 'Ilmarinpalsa', <i>Maati/ Kähvivuoššâmjávraáh</i> 'Matin Kahvinkeitämisyjärvet', <i>Vaa'ssel/vääraž</i> 'Vasilivaara', <i>Peipp/kuõrbâš</i> 'Piippupalomaa')

Taulukko 1. Paikannimien nimeämisperusteiden luokittelu Ainilan, Saareman ja Sjöblomin (2008: 108–109) mukaan. Olen lisännyt taulukkoon inarinsaamenkielisiä nimiä Inarista ja koltansaamenkielisiä nimiä Suonikylästä. Niiden nimeämisperusteet ovat tiedossa. Taulukossa pääkategoriat on merkitty täysillä kymmenillä ja niiden alakategoriat seuraavilla juoksevilla numeroilla.

Erityisesti viimeinen pääkategoria 40 ja sen alakategoriat 41 ja 43 ovat nimeämisperusteiden tulkinnan kannalta ongelmallisia. Esimerkiksi alakategoriassa 43 antamistani esimerkeistä vain yksi (*Maati/ Kähvivuoššâmjávraáh* 'Matin Kahvinkeitämisyjärvet') on sellainen, jonka nimeämisperusteen päättelemineen on mahdollista nimen perusteella, mutta sekään ei onnistu vain syntaktis-semanttisesti määrittyvää erityispiirrettä kuvaavan määriteosan avulla, vaan vaati koko nimen tarkastelemista. Muut (*Ilmar/polsâ* 'Ilmarinpalsa', *Vaa'ssel/vääraž* 'Vasilivaara' ja *Peipp/kuõrbâš* 'Piippupalomaa') jäävät nimeämisperusteen osalta hämäräksi tai epävarmoiksi ilman lisätietoja. Sen kaltaisia esimerkinimiä, kuten *Surma/kallio* tai *Riita/maa*, jotka Ainiala ym. (2008: 109) antaa, löytyy näiden saamen kielten paikannimistä hyvin niukasti. Sen sijaan tällaiset pelkän henkilönnimen sisältävät nimet ovat taas hyvin tavallisia tässä kategoriassa.

Omistukseen ja asumiseen liittyvistä nimistä nimenomaan talojen nimet ovat inarinsaamelaisilla hyvin usein läheisen luonnonpaikan mukaan annettuja. Koltansaamelaisilla talonnimet ovat melko uusi, evakon jälkeen vakiintunut kategoria. Aikaisemmin puhuttiin vain eri vuodenaikoina käytetyistä paikoista (*kiiddpäi'kk* 'kevätpaikka'; *paalgâske'dd* 'laidunkenttä', *pá'jjpäi'kk* 'tunturipaikka', *kie'sspäi'kk* 'kesäpaikka'; *čõhččpäi'kk* 'syyspaikka'), jotka olivat jokaisella perheellä omansa, sekä yhteisestä talvikylästä (*tä'lvvsijdd*). Tarvittaessa sijainti täsmennettiin läheisen luonnonpaikannimen avulla. Henkilönnimen käyttäminen ei ole tullut kysymykseen, koska samoja paikkoja on käytetty samassa suvussa sukupolvelta toiseen ja joitakin paikkoja on käyttänyt useampi perhe samanaikaisesti. Sen sijaan esimerkiksi uuteen tupaan tai sen sijaintiin voidaan viitata sen rakentajan tai käyttäjän nimellä.

Nimeämisperusteiden ulkopuolelle jäävät kokonaan sellaiset nimet, joiden ei katsota sisältävän erityispiirrettä. Tällaisina on pidetty esimerkiksi nimiä, joissa on

pelkkä maastoappellatiivi. Saamen kielten maastoa kuvaava sanasto on hyvin täsmällistä ja monimuotoista. Lisäksi erityisesti koltan- ja inarinsaamessa niiden merkitystä vielä usein varioidaan diminutiivin avulla (ks. Valtonen 2014: 263–266). Tästä johtuen yksittäinen maastoappellatiivi voi olla hyvin yksityiskohtaisesti kuvaileva ja nähdäkseni tämän ansiosta lähestyy erityispiirrettä kuvaavaa ilmausta siinä missä *Ykspihlaja* ’saari, jossa näkyy pihlaja’ (ks. Ainiala ym. 2008: 104).

3. Inarinsaamelainen ja kolttsaamelainen nuottauskulttuuri ja -sanasto

Esiteollisen ajan inarinsaamelaisessa ja kolttsaamelaisessa elämänmuodossa kalastus oli yksi merkittävimmistä elinkeinoista. Kalastusmenetelmistä tehokkaimpia oli nuottaaminen (saI *koldem*, *nuáttum*; saK *nuóttum*), joka onnistuu sekä kesäisin että talvisin jään alla. Molemmat ryhmät ovat nuottaneet tyypillisesti järviä, vaikka nuottaaminen on mahdollista myös joissa ja meressä. Nuottaaminen tapahtuu paikassa, jota nimitetään apajaksi (saI *värppi*; saK *laapp*). Kaikki paikat eivät ole sopivia apajiksi, koska esimerkiksi järvenpohja voi olla sellainen, että nuotta tarttuu kiinni. Pohjassa voi olla myös teräviä kiviä tai puita, jotka repivät nuotan hajalle. (T. I. Itkonen 1948: 580–586.) Lisäksi paikalla pitää olla nuottattavaksi sopivia kaloja. Apajat voivat vuosien mittaan muuttua niin paljon, ettei niitä voida enää pyytää. Esimerkiksi jäät voivat liikkua siirtää suuria kiviä apajapaikkaan tai rannasta voi sortua tai joen virtaaman mukana liikkua niin paljon hiekkaa järvenpohjaan, että apaja menee pilalle.

Hyvät apajat ovat olleet tärkeitä ja sen takia ne ovat olleet perinteisen tapaoikeuden mukaan yksittäisten perheiden tai sukujen omaisuutta, joka on kulkenut perintönä sukupolvelta toiselle (esim. T. I. Itkonen 1948: 539). Apajat ja niiden käyttöoikeus ovat olleet niin itsestään selvästi tietyille perheille ja suvulle kuuluvaa omaisuutta, ettei niiden sijaintia tai nimiä ole ollut tapana salailla. Samasta syystä eivät muut ole niistä kyselleet, ja nimet ovatkin olleet tyypillisesti vain omassa perhepiirissä tunnettuja. Petsamon Suonikylän kolttsaamelaisten keskuudessa sukualueinstituutio säilyi pisimpään ja on siksi hyvin dokumentoitu (esim. Nickul 1948). Inarissa 1800-luvun mittaan kiihtynyt suomalainen uudisasutus ja sitä seurannut inarinsaamelaisen uudistilojen perustaminen on hämärtänyt vanhaa sukualueinstituutiota ja se on jäänyt suurelta osin dokumentoimatta. Perintönä kulkevat apajat ovat kuitenkin yksi selvä esimerkki siitä, että myös inarilaisilla oli aikoinaan samankaltainen suvuittain jakautunut maanomistusjärjestelmä kuin Suonikylässä. (Ks. esim. Jefremoff 2001.)

Nuottaamiseen liittyy paljon tietoja ja taitoja, jotka ovat kulkeneet suullisena tietona sukupolvelta toiselle. Yksi tärkeä taito on nuotan (saI *nyetti*; saK *nue'tt*) valmistaminen. Se on monivaiheinen prosessi, johon tarvitaan monia erilaisia tekniikoita ja materiaaleja (T. I. Itkonen 1948: 577–579, 587–588). Itse nuottaamisessa on tärkeää tuntea hyvin järvenpohja ja tietää miten nuottaa pitää kussakin paikassa vetää: paikasta riippuen nuottaa pitää vetää rantaa kohti, siitä pois päin tai sen suuntaisesti vinoon tai suoraan. On myös tärkeää tietää, milloin apajaa kannattaa pyytää, koska kalat liikkuvat parhaiten tiettyinä vuorokauden- ja vuodenaikoina.

Saamelaisen nuottaamisen varhaishistoria tai nuottaamisteknologian alkuperä eivät ole tiedossa, mutta jonkinlaisia vihjeitä antaa nuottaamiseen liittyvä sanasto. Koltansaamessa järvi- tai meriapajaa tarkoittaa sana *laapp* (T. I. Itkonen 1958: I: 194), joka on lainattu itämerensuomalaisista kielistä (Álgu s.v. *laapp*). T. I. Itkonen (1958: I: 194) viittaa *laapp*-sanan yhteydessä Nuortijärveltä tallentamaansa verbiin *lappâd* 'lappaa nuottaa (varpeilta veneeseen)', jonka (T. I. Itkonen 1943: 50) esittää olevan lainaa itämerensuomesta, tarkoittaen nimenomaan karjalan verbiä *lappoa* 'lappaa, nostaa verkkoja, siimaa; kiertää nuora tms. kiepille t. vyyhdelle' (KKS s.v. *lappoa*; SSA s.v. *lappaa*). Verbin yhteys nuottakalastukseen käy ilmi U. T. Sireliuksen (1907: 212) kuvauksesta: "Nostomiehet lappavat nuottaa veneeseen [- -]". Vaikka substantiivin ja verbin välinen johto-opillinen suhde ei ole aivan selvä, lienee selvää, että sanat liittyvät toisiinsa. Koltansaamea itäisemmissä saamen kielissä apajaa merkitsevät sanat ovat samaa itämerensuomalaista laina-alkuperää. Petsamon siidassa järvi- tai jokiapajan nimityksenä on tunnettu myös selittävä *nue'ttsââ'jj* 'nuottapaikka, apaja' (T. I. Itkonen 1958: I: 290).

Inarinsaamen apajaa tarkoittava sana *vârppi* (E. Itkonen 1989: III: 384–385) on sen sijaan skandinaavinen lainasana. Samaa kantaa ovat kaikkien länsisaamelaiden kielten apajaa tarkoittavat sanat. (Álgu s.v. *vârpi*.) Koltansaamen Petsamon murteessa lohiapajasta käytettiin J. K. Qvigstadin tietojen mukaan myös nimitystä *varpp*. T. I. Itkonen (1958: I: 720) arvelee Petsamossa käytetyn sanan olleen lainattu joko suoraan norjasta (no. *varp* [NAOB s.v. *varp*]) tai Varangin pohjoissaamesta.

Suomen *apaja* ja karjalan *abaja* ~ *abai* -sanojen kanssa samaa kantaa on sen sijaan yhteissaamelainen pitkää kapeaa lahtea merkitsevä maastoappellatiivi, kuten saI *vyeppee* ja saK *vuð'ppi* (> su. murt. *vuopaja* ~ *uopaja* ~ *vuopio*) (Álgu s.v. *vuohppi*; SSA s.v. *apaja*). *Apaja* ja *vyeppee* ~ *vuð'ppi* -sanojen välinen semanttinen suhde lienee metonyyminen: apajan voi ajatella olevan osa vuopajaa, sillä monet hyvät apajat sijaitsevat lahdissa. Suomen kielen *apaja*-sanalla tarkoitetaan sekä prosessia, jossa nuotta heitetään veteen ja nostetaan, paikkaa, jossa nuotanveto tapahtuu, että nuotalla saatua saalista (Sirelius 1907: 148). Samoin on ruotsin ja norjan kielissä (NAOB s.v. *varp*; SAOB s.v. *varp*). Inarin- ja koltansaamen vastineet sen sijaan tarkoittavat yksinomaan apajapaikkaa.

Itse pyyntiprosessia, nuottaamista tarkoittavat sanat ovat myös erilähtöisiä. Koltansaamessa käytetään verbiä *nue'tted*, joka lienee johdettu yhteissaamelaisesta skandinaavisesta lainasanasta *nue'tt* 'nuotta' (kantaskandinaavi *nōt-) (Álgu s.v. *nuohtti*, *nuohttut*). Vaikka substantiivi eittämättä on vanhaa skandinaavista alkuperää ja koko saamen kielten puhuma-alueella samaa lähtöä, tulee mieleen, ovatko verbijohdokset kuitenkin kehittyneet ainakin osin itsenäisesti. Tähän voisivat viitata eri saamen kielten verbien erilaiset toisen tavun vokaalit, esimerkiksi luulajansaame *nuohttit*, pohjoissaame *nuohttut* ja kildininsaame *н̄'м̄э*. Itäisempien saamen kielten johto-oppiin olisi voitu ottaa vaikutteita suomen tai karjalan vastaavista verbeistä.

Sen sijaan inarinsaamessa käytetään verbiä *koldeđ* (E. Itkonen 1986: I: 361), joka vaikuttaisi olevan vanha uralilainen sana (Álgu s.v. *koldeđ*). Sana on yhteissaamelainen, mutta sen merkitys vaihtelee eri saamen kielissä eikä liity kaikissa kielissä

edes kalastukseen, mutta useimmiten kylläkin jonkin asian nostamiseen vedestä tai muusta nesteestä. Esimerkiksi koltansaamen vastaava verbi *ká'ldded* merkitsee 'kai-vaa, nostaa, onkia (umpimähkään vars. vedestä)'. Verbillä *koldeđ* oli myös inarinsaamessa tämänkaltaisia merkityksiä vielä sata vuotta sitten (E. Itkonen 1986: I: 361). Tähän sanapesueeseen kuuluvista saamen kielten sanoista on oletettavasti lainattu suomen kieleen verbi *kultaa* 'kalastaa nuotalla virtaavassa vedessä' ja edelleen pyyntivälineen nimitys *kulle(nuotta)*. Pohjoissaamen verbi *goldit* merkitsee samoin virtaavassa vedessä nuottaamista tai jonkin valikoimista tai tonkimista (tav. nesteestä). (Álgu s.v. *goldit*; SSA s.v. *kultaa*.) Sanaa *koldd* käyttää heittonuottakalastuksen eli kápäläpyynnin merkityksessä myös Näätamön viimeisenä koltansaamen puhujana pidetty Jogor Mikkelsen vuoden 1964 haastattelussa (Mikkelsen 1964).

Nykyinarinsaamassa tunnetaan myös verbi *nuáttuđ* 'nuotata', mutta se on melko uusi tulokas, sillä esimerkiksi pääosin 1950-luvulla ja sitä vanhempina aikoina koottuihin aineistoihin perustuva *Inarilappisches Wörterbuch* (E. Itkonen 1986–1989) ei tunne verbiä lainkaan. Verbi lienee muodostettu analogisesti naapurikielten mallien mukaisesti tai lainattu niistä. Tätä on tukenut inarinsaamessakin vanha pyyntivälineen nimitys *nyetti* 'nuotta', koltansaameksi *nue'tt*.

Edellä esitellyn sanaston alkuperän perusteella voisi ajatella, että verbi *koldeđ* vastineineen edustaisi ajallisesti vanhempaa kerrostumaa ja kuvastaisi vanhakantaisempaa pyyntitapaa. Se voisi ajoittua aikaan, jolloin viljeltyjä kasvikuituja, kuten hampua ja pellavaa, ei olisi ollut vielä saatavilla pohjoisessa tai niiden saanti olisi ollut rajallista. Tällainen tilanne on voinut vallita arkeologisten ja kulttuurihistoriallisten tietojen perusteella arvioiden myöhäisemmällä rautakauden loppupäässä. Ennen kuin käytettävissä oli viljeltyjä kasvikuituja, lienee käytetty oman alueen kasvimateriaaleja, kuten pajunkuorta tai ohuita juuria, sekä mahdollisesti joidenkin eläinten karvoja. Lähelle nykyaikaa käytössä olleiden juuriköysien käyttö on myös hyvin vanhaa perua. Vanhimpina aikoina nuotat ovat olleet todennäköisesti paljon pienempiä kuin historiallisella ajalla tunnetut ja niillä on pyydetty vakavesissä joko lippoamistyyliin kuopaisemalla tai ajamalla kalat pyydykseen tai pyydyksen avulla rannan tuntumaan. Virtavesissä pyynti lienee ollut lähempänä myöhemminkin tunnettuja tapoja, mukaan lukien kolttasaamelaisten käytössä nykypäiviin asti säilyneen kápäläpyynnin eli heittonuottakalastuksen. (Vrt. Sirelius 1907: 141–143, 149–151.)

Hampusta ja pellavasta kehrättävä lanka on pitkäkuituisuutensa ja kosteusvaihtelukestävyytensä takia mahdollistanut paljon aikaisempaa suurempien verkkojen ja nuottien valmistamisen. Toisaalta pelkkä materiaalin saatavuus ei ole riittänyt suurten nuottien käyttöönottoon, koska niiden valmistaminen ja niillä pyytäminen vaatii teknologisen tiedon vaihtamista. Tämä taas edellyttää melko likeisiä kontakteja. Varhaisin kirjallinen tieto saamelaisten harjoittamasta nuottaamisesta on Kemin Lapista vuodelta 1639. Johannes Tornaesus mainitsee nuotan Tornion Lapista vuonna 1672 laatimassaan selostuksessa. Kaikella todennäköisyydellä nuottaaminen on tunnettu kuitenkin jo joitakin satoja vuosia aikaisemmin. (T. I. Itkonen 1948: 577.)

Pellavaa tarkoittavat sanat saI *piellivâs* ja saK *pie'llvôs* sekä hampua tarkoittavat sanat saI *ryeivis* ja saK *ruâivas* ~ *ruđivâs* on lainattu itämerensuomalaisista

kielistä, suomesta ja karjalasta (vrt. su. *pellava* ja *roivas* 'hamppu- tai pellavakimppu, -lyhde, -kupo'). Hamppua tarkoittava sanapesue on yhteissaamelainen, itämerensuomalaislähtöiset pellavaa tarkoittavat sanat ovat käytössä vain pohjoissaamessa ja itäsaamelaisissa kielissä. (Álgu s.v. *beallemas*, s.v. *ryeivis*; SSA s.v. *pellava*, s.v. *roivas*.) Samaan joukkoon sopii myös inarinsaameen suomesta lainattu sana *kujdâ* 'hamppukuitu' (E. Itkonen 1986: I: 394).

Inarin- ja koltansaamelaiset ovat omaksuneet nuottaamiseen liittyvän sanaston valtaosin itämerensuomalaisten kielten puhujilta. Tämän voi mielestäni tulkita indikoivan vahvasti sitä, että he ovat omaksuneet myös historiallisesti tunnetut nuottaamiseen liittyvät teknologiset ja materiaaliset innovaatiot itämerensuomalaisilta kansoilta, lähinnä karjalaisilta ja suomalaisilta. Ainoastaan inarinsaamen *värppi* 'apaja' sana on vanhaa skandinaavista perua. Se lienee lainattu Varangin merisaamelaisilta, joiden kanssa inarinsaamelaiset olivat läheisissä yhteyksissä käydessään merikalassa heidän asuinseudullaan (ks. esim. T. I. Itkonen 1948: 541–542).

4. Apajanimien kielellisen rakenteen, muodostamistavan ja nimeämisperusteiden analyysi

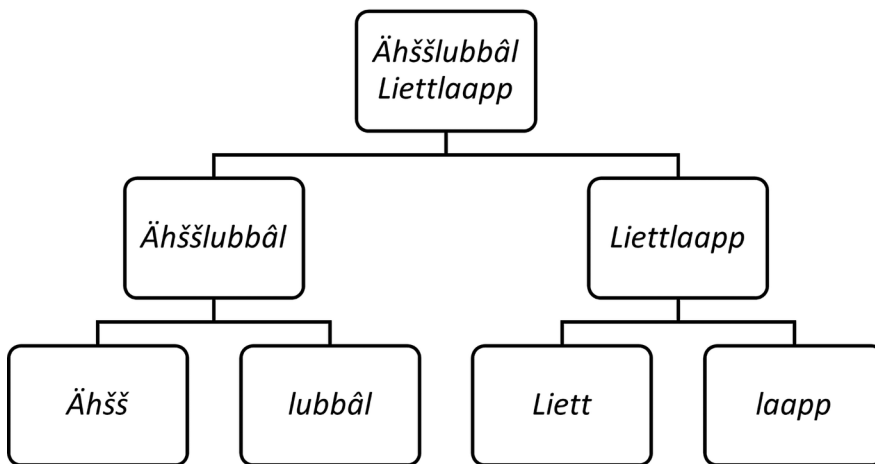
4.1. Analyysitavan täsmennyksiä

Olen analysoinut tutkimusaineistoni syntaktis-semanttisen luokittelumallin mukaisesti siten, että olen ensin jakanut ne nimenosiin eli syntaktisiin rakenneosiin. Tämän analyysin perusteella aineisto jakautuu kahteen suurempaan ryhmään: kaksiosaisiin, joissa on sekä perus- että määräiteosa, ja yksiosaisiin, joissa on ainoastaan perusosa. On hyvä muistaa, että molemmissa osissa voi olla yksi tai useampi sana eli nimenosiin jakaminen ei ole sidoksissa nimessä käytettyjen sanojen määrään.

Molempien tutkittujen kielten aineistossa on kaksiosaisia nimiä, joiden perusosa on yhdyssana tai yhdyssanamuotoinen nimi. Määrittelyn kannalta ongelmallisia ovat sellaiset perusosat, joiden määrittelemineen propriiksi tai maastoappellatiiviksi ei ole yksiselitteistä, kuten saI *pott(ä)värppi* 'perukka-apaja' ja *njäl(m)i värppi* 'suuapaja' sekä saK *luhtlaapp* 'lahtiapaja' ja *liettlaapp* 'hiekk(pohja)-apaja'. Niillä on toisaalta maastoappellatiivin piirteitä, sillä ne kertovat täsmällisemmin apajan laadusta, esimerkiksi *njäl(m)värppi* on apaja, joka sijaitsee lahden tai joen suussa ja *liettlaapp* apaja, jossa on hiekkapohja. Tällaisten yhdyssanojen ensimmäinen elementti on aina nominatiivissa, myös silloin, kun niitä edeltää paikannimeksi tunnistettava osuus, esimerkiksi *Ru'vddvää'rluhtlaapp* 'Rautavaaranlahtiapaja', vertaa *Njeä'ššvuäjjuutlaapp* 'Roskapurolahdenapaja'. Tämän takia niitä ei useimmiten voida pitää edeltävän genetiivissä olevan nimen viimeisenä elementtinä. On kuitenkin hyvä muistaa, että vaikka määräiteosana olevat paikannimet ovat tyypillisimmin genetiivimuotoisia, koltansaamessa on jonkin verran enemmän määräiteosana toimivia paikannimiä, jotka ovat nominatiivissa kuin esimerkiksi inarin-, pohjois- tai eteläsaamessa (Valtonen 2014: 272–273).

Toisaalta tällaisilla yhdyssanoilla on monia proprin piirteitä. Ne voivat esiintyä sellaisenaan apajanniminä, jolloin sanan ensimmäinen osa on selkeästi määriteosa ja jäljempi perusosa. Toisaalta paikanniminä voivat toimia monet selvät maastoappellatiivitkin, tästä esimerkkinä apajannimi saI *Jiägás* 'Suo[dim.]'. Tällaiset yhdyssanat voidaan aina jakaa kahteen osaan, joista jälkimmäisen semantiikka ei maastoakvailevien ominaisuuksien osalta eroa merkittävästi koko yhdyssanan semantiikasta, mutta kuvastaa tarkoitettaan vain vähemmän tarkasti. Sen sijaan selville maastoappellatiiveille on tyypillistä, että niitä ei voida jakaa enää pienempiin merkityksellisiin osiin ilman, että merkitys muuttuu merkittävästi, esimerkiksi saK *tuõlddikäivv* 'virtaava, vettä puskeva lähde' vs. *käivv* 'hete, kaivo, lähde'.

Olen päätenyt pitämään tällaisia yhdyssanoja tässä analyysissä propreina. Siten esimerkiksi apajannimessä *Ähššlubbâl Liettlaapp* 'Kirveslompolon Hiekka(pohja) apaja' on analyysitapani mukaan perusosana nimi *Liettlaapp* ja määriteosana toinen nimi *Ähššlubbâl*. Syntaktis-semanttisessa luokittelumallissa pyritään erottamaan nimistä vain se minimiominaispiirre, joka erottaa nimen muista nimistä. Siksi analyysitavassa ei edetä tätä pidemmälle. Mikään ei kuitenkaan estä analysoimasta myös nimen määrite- ja perusosaa edelleen määrite- ja perusosiin: *Ähšš* ja *lubbâl* sekä *Liett* ja *laapp*. Tällöin tulee muistaa, että ne ovat syntaktisessa hierarkiassa edelliselle jolle alisteisia, kuten on kuvattu kaaviossa 1.

Kaavio 1. Nimessä *Ähššlubbâl Liettlaapp* sekä määriteosa että perusosa ovat yhdyssanamuotoisia paikannimiä. Syntaktis-semanttisessa luokittelumallissa erotetaan nimistä vain määriteosa, koska se on minimiominaispiirre, joka erottaa nimen muista nimistä. Samalla analyysitavalla voidaan kuitenkin analysoida tällaisen nimen määrite- ja perusosat edelleen määrite- ja perusosiksi. Jälkimmäinen jako on syntaktisessa hierarkiassa edelliselle alisteinen.

Yksiosaisiksi apajannimiksi olen määritellyt sellaiset nimet, jotka on todettavissa yksiosaisiksi syntaktisin tai semanttisin perustein. Tärkein semanttinen peruste on, että nimen viimeinen nimielementti eli sana viittaa johonkin muuhun tarkoitteeseen

kuin apajaan eli se ei ole sana *laapp* tai *värppi* tai nimi, jonka viimeinen nimielementti on jompikumpi noista. Vaikka nimen viimeinen elementti olisi maastoappellatiivi, mutta se ei kanna apajan merkitystä, ei sitä voida pitää apajannimen perusosana. Tällöin ensisijainen tulkinta syntaktis-semanttisen analyysimallin mukaan on, että on kyse yksiosaisesta nimestä, joka kokonaisuutena on ominaispiirrettä kuvaava ja siten yksiosainen.

Kyse on useimmiten epäsuorasta nimeämisestä, jossa nimi perustuu epäsuoraan merkityssuhteeseen. Merkityssuhteita on kahta pääluokkaa. Suhde voi olla metonymyminen eli kosketus- tai suhdeassosiaatio jonkin paikalla sijaitsevan esineen tai olennon kanssa tai metaforinen eli perustuu yhtäläisyysassosiaatioon paikan ja käsitteen välillä. Metonymyymiseen suhteeseen perustuvat myös metonymiset siirrynnäiset eli paikannimet, jotka perustuvat jonkin toisen paikan nimeen. (Ainiala ym. 2008: 103–105.)

Joissakin yksiosaisissa apajannimissä on kyse yksielementtisestä ilmauksesta eli nimestä, jonka muodostaa vain yksi sana, joka ei ole yhdyssana. Tällainen on esimerkiksi appellatiiviin pohjautuva nimi saI *Rááhás* (*rááhá* 'naisten liivimäinen, korkeakauluksinen vaate (hist.)' esim. T. I. Itkonen 1948: 353) tai henkilönnimeen perustuva nimi *Morottijee* (vrt. inarinsaamelainen sukunimi *Morottaja*). Näistä ensimmäinen perustuu metaforaan apajan ja nimen appellatiivisen homonyymin tarkoitteen välillä. Jälkimmäinen on taas tyypillinen esimerkki metonymyymisestä suhteesta, jossa paikan käyttäjä tai omistaja antaa nimensä paikalle.

Jotkin yksiosaiset apajannimet ovat kaksi- tai useampielementtisiä yhdyssanoja tai sanaliittoja, jotka eivät kuitenkaan ole nimiä, vaan niillä on muu tarkoite. Nimi voi olla appellatiivipohjainen, kuten esimerkiksi saI *Eehidmááláás* (*eehidmáälis* 'illallinen' < *eehid* 'ilta' + *máälis* 'ateria, ruoka') tai sanaliitto, kuten saK *Vaalukeäjjaz* 'Väylänpää[dim.]' ja *Čuõ'ldelappipa'ldde* 'Kannonapajanviereen'. Näistä ensimmäinen on selvästi metonymyminen nimi, sillä illalla nuotattavan apajan kalat päätyvät illallisruoaksi. Kaksi jälkimmäistä taas kuuluvat harvinaisempaan joukkoon yksiosaisia nimiä, joka sisältää appellatiivipohjaisen paikanilmauksen (Ainiala ym. 2008: 103).

Appellatiivipohjaiset paikanilmaukset voivat olla postpositiorakenteita tai sitten muita sijaintia ilmaisevia sanaliittoja. Vanhemmassa suomalaisessa nimestöntutkimuksessa tällaisia nimiä on pidetty spontaanisti annettuina ja nopeasti katoavina. Niiden on esitetty olevan alun perin appellatiivisesti käytettyjä sanaliittoja, jotka ovat vähitellen vakiintuneet ja propristuneet. (Esim. Kiviniemi 1975: 27–28; Nissilä 1944: 399–400; 1962: 82–83.) Uudemman näkemyksen mukaan appellatiivipohjaiset sanaliittoon perustuvat nimet ovat alusta alkaen olleet luonteeltaan proprisia, sillä nimet ja kielen muut ilmaukset kuuluvat ihmismielessä eri kategorioihin (esim. Kiviniemi 1990: 40). Leif Rantala (1975: 77–78) käsittelee nimityyppiä pohjoissaamessa ja toteaa, että saamen kielessä tällaiset nimet edustavat vakiintunutta, produktiivista rakennetyyppiä ja nimet ovat luonteeltaan vakiintuneita.

Appellatiivipohjaisten paikanilmausten joukossa kiinnostavan alatyypin muodostavat paikallissijan eli lokatiivin tai illatiivin tai adverbien sisältävät apajannimet.

Tällaiset nimet eivät ole tavallisia, mutta niitä tavataan molemmissa tutkimissani aineistoissa sekä lisäksi esimerkiksi Guovdageaidnun kunnassa Norjassa sijaitsevan Láhppoluoppalin kylän pohjoissaamenkielisisä apajanimissä (suullinen tieto Mikkel Rasmus Logjelta). Tyyppiä tavataan myös itäisissä itämerensuomalaisissa kielissä ja usein juuri apajanimissä. Esimerkiksi Kontupohjan livvinkarjalan murteessa voi apajanimien määriteosa olla illatiivissa, kuten *Kukonotšah-/abai* 'Kukonotsaanapaja' tai *Pahnosuarenluodoh/abai* 'Pahnaaarenluotoonapaja'. Näissä paikallissija ilmaisee apajan vetämissuunnan. (Nissilä 1944: 402.) Saman selityksen sai Logje informanteiltaan ja vastaavia tietoja löytyy Mattuksen (2015) kokoelmasta.

Useimmiten yksiosaiset apajanimet ovat kuitenkin muiden paikkojen nimien homonyymejä eli metonyymisiä siirrynnäisiä. Tämä tarkoittaa, että apaja on saanut saman nimen kuin sitä lähellä oleva luonnonpaikka tai saman nimen kuin paikka, jossa se sijaitsee. Esimerkiksi lahdessa nimeltään sa *Kähtee/luohtâ* 'Kaakkurilahti' sijaitsee apaja, jonka nimi on *Kähteeluohtâ* ja mairhinnousupaikan nimeltään sa *Lyevimyedhi/korñiittâh* 'Lavataipalenmairhinnousupaikka' lähellä sijaitsee apaja nimeltään *Lyevimyedhikorñiittâh*. Nimet ovat siis homonyymisiä, mutta koska kummallakin on oma erillinen tarkoitteensa, on niitä pidettävä eri niminä. Toisen nimen perusteella annettu nimi ei viittaa samaan luonnonpaikkaan kuin primäärinimi eikä siksi sisällä samaa syntaktis-semanttista sisältöä. Uusi nimi viittaa primäärinimeen yhtenä kokonaisuutena ja siksi koko primäärinimi on erityispiirrettä ilmaiseva. (Ainiala ym. 2008: 104–105; Kiviniemi 1975: 47–49.)

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tutkimusaineistona olevien nimien jakautumisen erilaisiin nimenmuodostustyyppeihin. Käsittelen kaksi- ja yksiosaisia nimiä eri alaluvuissa ja kunkin kielen nimiä yksityiskohtaisesti erikseen. Tässä on apuna nimien sanaston semantiikan selvittäminen ja nimeämisperusteiden analyysi. Tämä analyysin onnistuu vain sellaisten nimien osalta, jotka ovat sekä sanasemanttisesti että lausesemanttisesti yksiselitteisiä. Koska apajanimet ovat melko lyhytikäisiä ja niitä käyttää vain pieni keskenään tiiviissä yhteydessä oleva joukko, niin nimet ovat pääosin merkitykseltään läpinäkyviä ja yksiselitteisiä. Lopuksi vertailen vielä kummankin kielen apajanimien pituuksia keskenään. Tulosluvun päättää molempien kielten tuloksien yhteenveto ja vertailu, jonka yhteydessä pohdin myös käyttämieni menetelmien toimivuutta apajanimien analysoimisessa.

4.2. Kaksiosaiset nimet

Koltansaame

Koltansaamen 163 apajanimestä selvä enemmistö eli 93 prosenttia (150 nimeä) on kaksiosaisia nimiä, joiden perusosana on sana saK *laapp* 'apaja' tai jokin yhdyssanamuotoinen nimi, joka päättyy sanaan *laapp*, kuten nimissä *Määrffjääura/Lietlaapp* 'Määrfanjärven Hiekka(pohja)apaja' tai *U'cc/ Vaalulaapp* 'Pieni Väyläsenapaja'. Kuudessa nimessä on perusosana *laapp*-loppuinen yhdyssanamuotoinen nimi, joka kertoo täsmällisemmin apajan sijainnista tai laadusta. Näistä kaksi on sellaisia, joiden

määriteosa on adjektiivinen, muissa se on paikannimi. *Laapp*-sanant esiintyminen viimeisenä nimelementtinä on niin tavallista, että sitä voidaan pitää koltansaamen nimioopin mukaan prototyyppisen apajannimen piirteenä.

Tällaisista nimistä 48 prosentissa (72 nimeä) määriteosa on paikannimi tai sana, joka luontevimmin on tulkittavissa paikannimeksi. Määrittelystä tekee ongelmallisen se, että valtaosa koltansaamen aineiston määriteosista on tulkittava vain niiden ominaispiirteiden perusteella, koska nimien tarkoitteista tai niiden suhteesta muuhun nimistöön ei ole yleensä tarkempia tietoja. Selkeä paikannimi on määriteosana esimerkiksi apajannimissä *Miikkâtnjargg/laapp* 'Miikkâtninniemiapaja' (*Miikkâtn* on miehennimi) sekä *Vaakkânjäänäčuälma/laapp* 'Miekkavalaanselkäevänsalmenapaja' (*Vaakkânjäänäčuälma* 'Miekkavalaanselkäevä' on järvenssä olevan korkean kiven nimi).

Määriteosien nimistä genetiivissä on 59 nimeä (82 %) ja nominatiivissa 12 nimeä (17 %). Yhden nimen sijamuotoa ei voida määrittellä sanan taivutustyyppin takia. Huomionarvoista on, että nominatiivimuotoiset paikannimet ovat näissä nimissä selvästi tavallisempia määriteosina kuin koltansaamen paikannimissä keskimäärin: apajannimissä luku on tässä aineistossa seitsemän prosenttia, kun Suonikylän Sverloffin sukualueen koko paikannimistöössä se on kolme prosenttia (Valtonen 2014: 272–273). Paikannimi määriteosana viittaa aina siihen, että nimeämisperusteena on paikan sijainnin tai aseman kuvaaminen.

Laapp-loppuisista apajannimistä loput 52 prosenttia (78 nimeä) sisältää monenlaisia nimiä. Näidenkin osalta nimeämisperusteen arvioiminen jää usein vain nimen ilmeisimmän sisällön tulkinnan varaan. Tavallisimpia (41 %) ovat sellaiset, joista käy ilmi mitä apajassa, apajalla tai sen lähellä on tai esiintyy, kuten *Käivv/laapp* 'Lähdeapaja', *Ku'vdžž/laapp* 'Taimenapaja', *Nue'ttoolg/laapp* 'Nuottaulunapaja', *Vuášš/laapp* 'Korteapaja' ja *Kiđđkuäda/laapp* 'Kevätkodanapaja'. Kuten esimerkeistäkin käy ilmi, tällaisten nimien määriteosa on joko nominatiivi- tai genetiivimuotoinen substantiivi, joka voi olla myös yhdyssana tai adjektiivin ja substantiivin sanaliitto.

Toiseksi tavallisimpia (29 %) ovat apajan sijaintia tai asemaa määrittelevät nimet, esimerkiksi *Nje'sšk/laapp* '(Joen)niska-apaja', *Sätkk/laapp* 'Valkama-apaja', *Kuânas/laapp* 'Vieriapaja', *Tâvv/laapp* 'Pohjoisapaja', *Kuvddlôs/laapp* 'Keskusapaja' tai *Kuârggkôđ'ske/laapp* 'Karivälinapaja'. Tällaisten nimien määriteosa on nominatiivi- tai genetiivimuotoinen maastoappellatiivi, joka voi olla yhdyssana, tai sitten jokin tarkempaa sijaintia ilmaiseva sanaliitto tai substantiivi.

Melko tavallisia (22 %) ovat myös sellaiset apajannimet, jotka kuvailevat apajan ominaisuuksia paikkana, kuten *Čiurr/laapp* 'Sora(pohjainen)apaja', *Čiŋŋlôs/lappgaž* 'Syväapaja[dim.]', *Ku'kes/laapp* 'Pitkäapaja' tai *Šaardee/laapp* 'Liriseväapaja (apaja, jossa kuuluu puronlirinää)'. Näiden määriteosana on aineiston nimissä attribuuttimuotoinen adjektiivinen, laadusta kertova nominatiivimuotoinen substantiivi, adjektiivin ja nominatiivimuotoisen substantiivin sanaliitto tai adjektiivin funktiossa käytetty partisiippiin presens.

Yksi huonosti alkuperäiseen analyysimalliin sopiva joukko ovat sellaiset apajannimet, jotka kuvaavat sitä tapaa, jolla apaja tulisi pyytää. Kyse on ihmisen

toiminnasta, mutta perusluonteeltaan tarkoitus on kuvata apajan ominaisuuksia, joista käyttötavan tulee seurata, jotta pyytäminen onnistuu. Tästä syystä katson tarpeelliseksi lisätä edellä luvussa 2. esiteltyyn Ainilan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 108–109) jaotteluun uuden alakategorian. Mielestäni se sopii parhaiten pääkategoriaan 20. Paikan (luonnollinen) ominaisuus, jonne lisään alakategorian 24. Paikan pyytämistapa. Apajalle sopivaa pyytämistapaa kuvaavia nimiä on kaksi identtistä, verbin aktiomuodon sisältävää nimeä *Lue'žžjem/laapp*¹ ja *Lue'žžjem/laapp*² '(Köyden)löysäämisapaja'. Niiden tarkoitus on siis kuvata sitä, että apaja pitää pyytää nuottaköyttä tavallista enemmän löysäten todennäköisesti pohjan muodon takia.

Neljä nimeä on sellaisia, ettei niitä ole mahdollista luokitella erikoisen semantiikkansa takia, vaikka niiden sisältö on täysin ymmärrettävä. Ne ovat: *Austöjj/laapp* 'Äyskärinapaja', *Kaarta/laapp* 'Kaukalonapaja', *Keä'pperte'mes/laapp* 'Lakitonapaja' sekä *Pä'nnekä'ckkem/laapp* 'Hampaidenkiristelemisapaja'. Näistä kahdessa ensimmäisessä määriteosa on genetiivimuotoinen substantiivi, kolmannessa on attribuuttimuotoinen denominaalinen karitiiviadjektiivi ja neljännessä verbin aktiomuoto objekteineen. Nimet voisivat kuulua kategoriaan 40. Paikan suhde ihmiseen, mutta sitä on mahdotonta päätellä ilman tarkempia tietoja.

Inarinsaame

Inarinsaamen 204 apajannimestä on vain 35 prosenttia (71 nimeä) kaksiosaisia nimiä. Näistä 69 nimen perusosana on sana *värppi* tai tähän sanaan päättyvä yhdyssanamuotoinen nimi (esim. *pott(á)värppi* 'perukka-apaja'). Määrä on niin paljon alhaisempi kuin koltansaamessa, ettei se mielestäni täytä prototyypisyyden määritelmää. Näiden lisäksi on kaksi kaksiosaista nimeä, joiden määriteosa on adjektiiviattribuutti ja perusosa perustuu läheisen niemen nimeen. Niemen nimi on merkitykseltään epäselvä ja siitä on kaksi varianttia: *Pesshuu/njargá* 'Pesshušinniemi' ja *Pesshuš*. On epäselvää, kumpi nimistä on primääri. Apajannimet perustuvat lyhyempään nimivarianttiin *Puáris/ Pesshuš* 'Vanha Pesshuš' ja *Nuoráb/ Pesshuš* 'Nuorempi Pesshuš', mutta *värppi*-loppuisissa nimissä on myös *Pesshuu/värppi* 'Pesshušinapaja' joka on pidemmän nimen määriteltyynäinen. Määriteosa *puáris* 'vanha' ja *nuoráb* 'nuorempi' viittanevat apajien käyttöönottoaikaan. Niiden nimeämisperuste olisi siis lähinnä paikan muu ominaisuus.

Nimielementtiin *värppi* loppuvista nimistä vain 20 prosenttia (14 nimeä) on sellaisia, joiden määriteosa on varmasti kokonainen paikannimi. Näiden lisäksi on vielä neljä nimeä, joiden määriteosa vaikuttaa olevan paikannimi, mutta nimestä ei ole muita tietoja. Jos nämä lasketaan mukaan joukkoon, niin paikannimi on määriteosana 18 nimessä (26 %). Määriteosana oleva paikannimi on genetiivissä niissä kymmenessä nimessä, jossa sijamuoto on erotettavissa nominatiivista, kuten nimissä *Káhteelássáá/värppi* 'Kaakkuriluodonapaja' ja *Pááddáársuolluu/väärpíh* 'Paatarisaarenapajat'. Kolmessa nimessä perusosana on *värppi*-loppuinen yhdyssanamuotoinen nimi, joka kertoo täsmällisemmin apajan sijainnista. Näiden nimien määriteosa on aina genetiivissä. Esimerkiksi vierekkäin sijaitsevien apajien nimet

ovat *Suálsiluovt/ Pottvärppi* 'Kuolalahden Peräapaja' ja *Suálsiluovt/ Njälmvärppi* 'Kuolalahden Suuapaja'. Erilaiset perusosa auttavat apajien paikallistamisessa ja erotamisessa toisistaan.

Toisin kuin koltansaamessa, inarinsaamen *värppi*-loppuisissa apajanimissä esiintyy myös toisenlaisia suhteita muihin paikannimiin. Kahdellatoista nimellä (17 %) on sama määriteosa kuin vähintään yhdellä muulla lähialueen paikannimellä, eli nimet ovat määriteltyinä ja kuuluvat samaan nimipesueeseen muiden samankuisten nimien kanssa. Esimerkiksi apajanimellä *Mustii/värppi* 'Mustilahti' on sama määriteosa kuin sillä lahdella *Mustii/luohtâ* 'Mustilahti', jossa se sijaitsee. Lahti on nimetty siihen hukkuneen koiran mukaan. Yhdessä nimessä määriteosa on elliptinen muoto läheisestä paikannimestä: apajanimen *Njarg/kešvärppi* 'Niemenkärkiapaja' määriteosa on elliptinen muoto nimestä *Kuárvásii/njargâ* 'Kielekkeellisenniemi'. Näiden kaikkien sekä sellaisten nimien, joiden määriteosassa on kokonainen paikannimi, nimeämisperusteena on paikan sijainnin tai aseman kertominen.

Edellisten lisäksi on kaksi erikoisempaa yksittäistä nimeä, joiden määriteosassa esiintyy toinen paikannimi. Yhdessä nimessä määriteosana on sanaliitto, jossa läheisen paikan nimeä käytetään sijainnin määrittämisen apuna: *Njuorâpiäláás/värppi* 'Vesisammalpuoleinenapaja'. *Njuorâ* 'Vesisammal' on pieni saari, joka sijaitsee Paatarissa. Nimeämisperuste on siis jälleen paikan sijainnin kertominen, mutta keino on toisenlainen. Toisessa nimessä on apajan pyytämistä neuvova määriteosa, joka kuuluu luomaani uuteen nimeämisperustekategoriaan 24, paikan pyytämistäpa. Nimi *Suollustpoodâi/värppi* 'Peräsaarenpäinapaja' neuvoo vetämään nuotta saaren rannasta pois päin, kun useimmiten nuotta vedetään rantaa kohti. Saari, jonka elliptinen nimi apajanimessä on, on nimeltään *Taavaakeijävr/suálu* 'Pohjoispäässäjärväsaari'.

Lopuissa inarinsaamenkielisissä kaksiosaisissa apajanimissä (54 %, 37 nimeä) perusosa on myös sana *värppi*, mutta määriteosa ei ole paikannimi tai liity toisiin paikannimiin. Näistä tavallisimpia (46 %) ovat sellaiset, joiden määriteosasta käy ilmi, mitä apajassa tai sen lähellä on tai esiintyy. Tällaisia ovat esimerkiksi nimet *Jaljes/värppi* 'Kantoapaja', *Kolmákäldee/värppi* 'Heteapaja', *Kuáppil/väärpih* 'Koppeloapajat', *Puvráá/värppi* 'Puuranapaja' ja *Stuorrákyeli/värppi* 'Isokala-apaja'. Tällaisten nimien määriteosa on joko nominatiivi- tai genetiivimuotoinen substantiivi.

Toiseksi tavallisimpia (22 %) ovat sellaiset apajanimien määriteosat, joiden nimeämisperusteena on apajan sijainnin tai aseman tarkempi kuvaaminen, kuten *Pott/värppi* 'Perukka-apaja', *Uáivuš/värppi* 'Luusua-apaja' ja *Äidikeč/värppi* 'Aidanpääapaja'. Tällaisten nimien määriteosa on nominatiivimuotoinen maastoappellatiivi tai sitten jokin tarkempaa sijaintia ilmaiseva sanaliitto. Tavallisia (14 %) ovat myös paikan ominaisuuksia kuvaileva nimeämisperuste, kuten *Korrâponne/värppi* 'Kovapohja-apaja', *Jieŋâlis/värppi* 'Syväapaja' ja *Kuonâ/värppi* 'Virtsanhajuiainenapaja'. Näiden määriteosana on attribuuttimuotoinen adjektiivi tai laadusta kertova nominatiivimuotoinen substantiivi tai adjektiivin ja substantiivin sanaliitto.

Apajalle sopivaa pyytämistapaa kuvaavia nimiä on neljä ja lasken ne kuuluviksi uuteen nimeämisperusteiden alakategoriaan 24. Niistä *Tuáris/värppi* 'Poikittaisapaja' tulee vetää ympäröivään vesistöön nähden poikittain, *Ponje/värppi* 'Kierteinenapaja' taas vinottain. *Kedgipel/värppi* 'Kivenpuoleenapaja' pitäneet vetää kiveä kohti tai sen viereen tai lähemmäs kiveä kuin jotain toista paikalla olevaa maamerkkiä. Neljännen nimen osalta ohjeet eivät ole yhtä selkeästi tulkittavissa: *Suolluool/värppi* 'Saaren päälle / saarelle apaja' voisi viitata esimerkiksi siihen, että nuotta tulee vetää saareen eikä mantereelle. Näiden nimien määriteosa on joko adjektiivi tai postpositioilmaus.

Määriteosassa nimeltä mainittuun ihmiseen liittyy kolme nimeä ja näiden nimeämisperusteen voidaan olettaa olevan paikan jonkinlainen suhde ihmiseen. Tarkempaa tietoa tästä ei kuitenkaan näiden nimien osalta ole. Ne ovat kaksi identtistä *Aailá/värppi*-nimeä 'Ailánapaja' ja *Igá/värppi* 'Iggánapaja'. Kaikissa määriteosana oleva naisennimi on genetiivissä.

4.3. Yksiosaiset nimet

Koltansaame

Vain pieni osa (11 nimeä, 7 %) koltansaamen apajannimistä kuuluu yksiosaisiin paikannimiin. Ne ovat enimmäkseen metonymisiä siirrynnäisiä (8 nimeä, 73 %) tai lähinnä sellaisiksi arveltavia kaksi- tai kolmielementtisiä nimiä. Esimerkiksi apaja, jonka nimi on *Tuõlbbluhtt* 'Tylppälahti' sijainnee samannimisessä lahdessa, mutta tästä ei ole varmaa tietoa. Kaikkien metonymisiksi siirrynnäisiksi määrittelemieni apajannimien lähtökohtana olleiden primääripaikannimien tarkoitteet liittyvät jotenkin vesistöihin: *luhtt* 'lahti', *njargg* 'niemi', *vääll* '(vesi)väylä, syvemmän veden kohta' ja *redd* 'ranta'. Tämä tukee tulkintaani.

Metonymisten siirrynnäisten lisäksi näiden nimien joukossa on kaksi identtistä nimeä *Vaalukeäjjaz*¹ ja *Vaalukeäjjaz*² 'Väylänpää[dim.]'. Ne ovat apajan sijaintia ilmaisevia sanaliittoja. Edellä mainituille tyypeille yhteinen nimeämisperuste on paikan sijainnin tai aseman kuvaaminen. Erikoinen on nimi *Čuõ'ldelappipa'ldde* 'Kannonapajanviereen', joka ohjeistaa postpositioilmauksella nuottaamisen tapaa: nuotta tulee vetää viereisen *Čuõ'ldelaapp*-nimisen apajan viereen eikä esimerkiksi rantaan, kuten usein tehdään. Tässä tapauksessa nimeämisperuste kuuluu uuteen alakategoriaan 24, paikan pyytämistapa.

Inarinsaame

Inarinsaamassa valtaosa apajannimistä on yksiosaisia (133 nimeä, 65 %). Ero ei ole yhtä massiivinen kuin koltansaamassa, mutta yksiosaiset nimet ovat kuitenkin selvästi tavallisempia kuin kaksiosaiset. Näiden joukossa tavallisimpia ovat yksielementtiset metonymiset siirrynnäiset. Inarinsaamen osalta tulkintojen tekeminen on paljon varmempaa kuin koltansaamen osalta, koska Ilmari Mattuksen teokseen on koottu kaikenlaista kulttuurista tietoutta nimetyistä paikoista, linkitetty

yhteenkuuluvia nimiä sekä määritelty nimien referenttien sijainti aina kun se on ollut tiedossa. Tämän ansiosta voidaan sanoa varmasti, että 70 apajannimeä on metonyymisiä siirrynnäisiä, sillä homonyyminen nimi esiintyy myös muun paikan nimenä. Lisäksi 46 apajannimeä on semantiikaltaan sellaisia, että niiden voi olettaa olevan metonyymisiä siirrynnäisiä, mutta tästä ei ole varmaa tietoa. Yhteensä metonyymisiksi siirrynnäisiksi analysoimiani apajannimiä on siis 116, mikä on 87 prosenttia yksiosaisista nimistä ja 57 prosenttia kaikista inarinsaamen aineistoni apajannimistä. Niiden kaikkien nimeämisperuste on paikan sijainnin ilmaiseminen.

Ne primäärinimet, jotka ovat tiedossa, ja oletetut primäärinimet eroavat toisistaan joukkoina jonkin verran. Oletettavasti metonyymisten siirrynnäisten homonyymisten primäärinimiparien joukossa on silmiinpistävän paljon mikrotoponyymejä eli pienpaikannimiä, joiden tarkoite on hyvin pienialainen. Tällaisia on liki puolet nimistä, joiden primäärinimi ei ole tiedossa, mutta niiden nimien joukossa, joiden primäärinimi tunnetaan, mikrotoponyymejä on vain 13 eli noin kuudesosa. Mukana on esimerkiksi yksittäisten puiden, kivien, kantojen, juurakoiden, pensaiden, mätäiden tai ihmisiin liittyvien esineiden nimiä, kuten *Stohhááš* 'Koivupökkelö, Lahokanto [dim.], *Suárá/peeci* 'Haara(inen)petäjä', *Čuhâ/keđgi* 'Teräväkivi', *Stuorrá/miestâ* 'Isopensas', *Čapis/syebdee* 'Mustajuurakko' ja *Puáris/ Nyettiulgâm* 'Vanha Nuottaulku'.

Erityisesti aineistossa olevat yksittäisten puiden ja kivien nimet ovat usein melko erikoisia, kuten *Šušmekálgu* 'Kantapääeukko' ja *Kaarsah* 'Karsikko'. Näistä ensimmäisen kerrotaan olleen apajan lähellä merkinä kasvanut mänty, joka ilmeisesti muistutti seudulla asuvan Šušm-Andârâs 'Kantapää-Andârâs' -nimisen miehen vaimoa jollakin tavalla. Toinen taas on saanut nimensä apajan vierellä olevan *Kaarsah/keđgi* 'Karsikkokivi' -vesikiven mukaan. Tämä kivi on saanut nimensä sen keskellä olevasta ilmansuuntia osoittavasta luonnonmuovaamasta rististä. Risti on ilmeisesti tuonut mieleen karsikkopuiden ristiä.

Yleisiä pienpaikannimiä niiden nimien aineistossa, joiden primäärinimiä ei tunneta, ovat myös pelkän maastoappellatiivin sisältävät nimet, jotka ovat usein diminutiivissa, kuten *Kaavâš* '(loiva) Lahti [dim.]' tai *Čuálmááh* 'Salmet[dim.]'. Sen sijaan tunnettujen primäärinimien joukossa näitä on vain kolme. Tällaisia nimiä, kuten pienpaikannimiä yleensäkin, ovat käyttäneet oletettavasti vain kunkin alueen asukkaat keskinäisessä arkipuheessaan. Juuri pienpaikannimien suuri määrä tuntemattomien primäärinimien joukossa selittää sen, ettei näistä ole tarkempia tietoja Mattuksen kokoelmassakaan. Tämä tukee sitä, tai tekee ainakin mielestäni uskottavammaksi sen, että metonyymisiksi siirrynnäisiksi voidaan tulkita myös sellaiset nimet, jotka vaikuttavat paikannimiltä, mutta joiden primäärinimi ei esiinny missään aineistokokoelmassa.

Tunnetuista primäärinimistä reilusti yli puolet (63 %) on aivan tavallisia luonnonpaikannimiä. Niiden perusosat liittyvät yhtä lukuun ottamatta vesistöihin: *kaavâ* 'loiva lahti', *korñiittáh* 'maihinnousupaikka', *koškes* 'matalikko', *kuánnil* 'akanvirta', *láššáš* 'kallioluoto', *luohtâ* 'lahti', *mokke* 'mutka', *njargâ* 'niemi', *suáluu* 'saari', *vei* 'puro' sekä *vuáčču* 'vuotso, kapea lahti (tai suo)'. Näiden lisäksi on yksi

vesistöihin suoraan liittymätön nimi: Sulgušjävrin rannalle sijoittuu *Ahu/páávtás* 'Isoäidinpahta[dim.]'.

Tunnistamattomiksi jääneiden oletettujen primäärinimien joukosta noin puolet (22 nimeä) on aivan tavallisenoloisia luonnonpaikannimiä, joiden perusosat liittyvät pääosin vesistöihin, kuten varmoissa primäärinimissäkin: *čuálmi* 'salmi', *kaavá* 'loiva lahti', *korñiittáh* 'maihinnousupaikka', *koškes* 'matalikko', *kállee* 'kallio', *luohtá* 'lahti', *njargá* 'niemi', *nyeri* 'kapea salmi', *riddo* 'ranta', *syeyini* 'heinä; heinikko (myös järvessä)', *vuáčču* 'vuotso, kapea lahti (tai suo)' sekä *vävli* 'vaylä'. Kahdessa nimessä perusosa tarkoite ei ole sidoksissa vesistöön: *Käimi-ááhu/ jiägás* 'Kaima-isoäidin suo [dim.]' sekä *Kesse/luámáás* 'Vetäjänrakonen[dim.]'. Molemmissa tapauksissa voidaan olettaa, että kyse on apajan lähellä, rannalla sijaitsevasta paikasta. Jälkimmäisessä määriteosa viitanee nuotanvetämiseen.

Molemmissa ryhmissä on suhteessa suunnilleen yhtä paljon (4 ja 11 nimeä) paikannimiksi ymmärrettäviä sanaliittomuotoisia paikanilmauksia, kuten *Čuálmi/njälmi* 'Salmensuu', *Vuodás/keeči* 'Hietikonpää', *Sevesuálui/keeči* 'Säkäsaarenpää' ja *Eeliluovt/njälmi* 'Ellinlahdensuu'.

Erikoinen on apajanimi *Čuive* (todennäköisesti historiallinen henkilönnimi), jonka primäärinimi on lahti nimeltään *Čuiváás* eli sama nimi, mutta diminutiivissa. Lahdennimellä on mahdollisesti ollut vielä siihen aikaan, kun nimi tunnistettiin henkilönnimeksi, pidempi nimi, esimerkiksi **Čuive/luohtá* 'Čuivenlahti'.

Varmasti tunnistettujen primäärinimien joukossa on jonkin verran nimiä, joiden merkitys ei ole selvä, kuten *Aas/luohtá* 'Aaslahti' tai *Rippmáá/luohtá* 'Rippmáálahti'. Monet niistä ovat alueilta, joilla on historian saatossa asunut kolttsaamelaisia. Tästä syystä osa tällaisista nimistä voi periytyä kolttsaamesta tai sitten ne ovat muusta syystä, esimerkiksi sisäheiton takia, merkitykseltään hämärtyneitä.

Metonymisten siirrynnäisten lisäksi aineistossa on muunlaisia yksiosaisia apajanimiä 17 (13 %). Näistä selviä metonymisiä nimiä on kolme: *Morottijee* (vrt. sukunimi *Morottaja*), *Sárree Maattiš* (vrt. sukunimi *Sarre* ja etunimen *Matti* diminutiivi *Maattiš*) sekä *Pajemušuáivi* 'Ylinpää' (Lusme Piäkkä eli Johan Petter Padarin (1854–1945) liikanimi). Nämä ovat kaikki erilaisia henkilönnimiä, jotka viittanevat apajan omistajaan tai käyttäjään. Nimeämisperusteena on samoin ollut yhteys paikkaan liittyvään ihmiseen.

Metaforisia nimiä ovat kaksi identtistä, appellatiivipohjaista nimeä *Eehidmááláás*¹ ja *Eehidmááláás*² 'Ehtoollinen (myös kristillinen); Ilta-ateria' sekä saman sanan samanmerkityksinen variantti *Ehidásmááláás*. Nämä apajannimet ovat metaforisesti edustaneet ilta-ateriaa, joka niistä saadusta kalasta on valmistettu. Samankaltainen merkitys on apajanimellä *Sáávjáškoddee* 'Pikkusiiansaaja': apaja on metaforisesti edustanut pyytäjäänsä, joka saa sieltä tyypillisesti pikkusiikoja. Nimeämisperuste on siis ollut paikan muu ominaisuus, joka kuitenkin on ymmärrettävissä vain kulttuurisen kontekstin kautta.

Pyytämistapaa kuvaaviin sanaliittoihin pohjautuvat apajannimet *Juuvânjälmpuohâd* 'Joensuu(ssa)nostettava', *Čuálmistpottá* 'Salmessa(päin)perä' sekä *Seggeenjaargâstpoodâi* 'Hoikkanimestäperäpoispäin'. Paikan tarkempaa sijaintia

kuvaava appellatiiviseen sanaliittoon perustuva adjektiivi on nimessä *Keđgivuálááš* 'Kivenalapuolinen (myös esim. virrassa)' (< *keđgi vyeli* 'kiven alapuoli/alus'). Paikan laatua kuvaava on nimi *Kuárvisâš ~ Kuárvásâš* 'Reunuksellinen, Kielekkeellinen' (< *kuárvi* 'reunus, kieleke, ulkonema'), jossa on käytetty denominaalista adjektiivijohdinta *-sâš*.

Mahdollisesti metaforinen apajanimi on *Rááhâš* (< diminutiivi sanasta *rááhá* 'naisten liivimäinen, korkeakauluksinen vaate (hist.)'). Apajan voisi kuvitella jollain tavalla muistuttavan tätä vaatekappaletta tai sitten kyse on metonymiasta eli että apajan lähellä on jokin, esimerkiksi kivi, jonka nimi on *Rááhâš*. Tästä ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa.

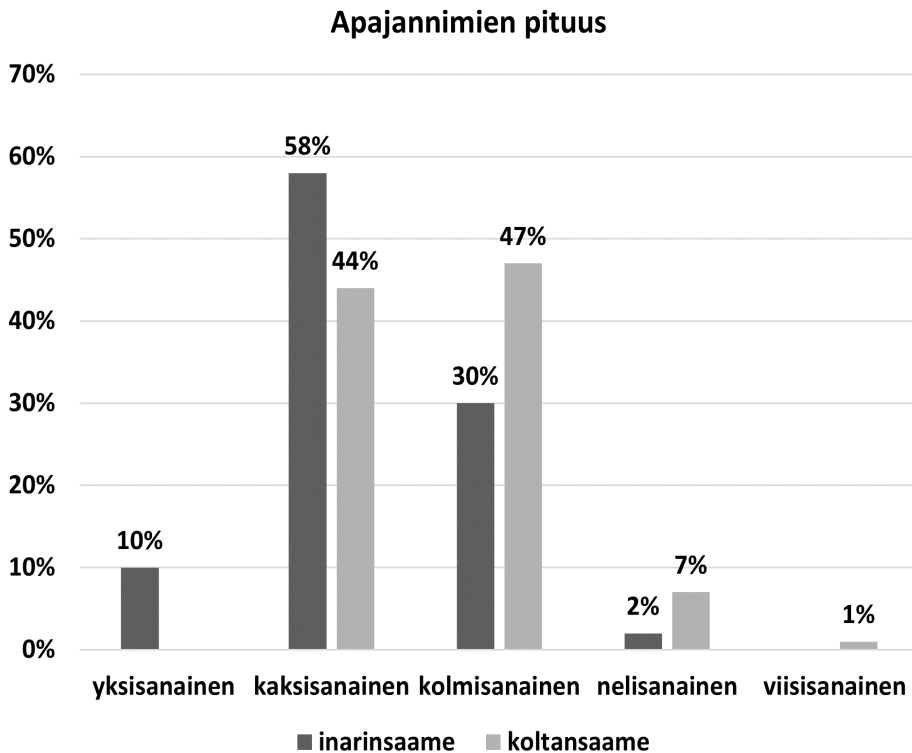
Merkitykseltään selvä on apajanimi *Kuorbâčáánâš* 'Käry(ävä)kääpä', mutta sille on hyvin vaikea keksiä nimeämisperustetta. Jollakin tavalla ymmärrettäviä ovat nimet *Ripon-ripon* 'visk-visk' (< ? *rippod* 'viskellä') ja *Lipšiš* 'huisk' (< ? *lipšättiđ* 'heilutta häntää'). Aikaisemmin esitetyistä nimeämisperusteista näille ei kuitenkaan tunnu löytyvän sopivaa, vaan nimeämisperusteena tuntuu olevan kielellä leikkittely tai huumori. Sekä merkitykseltään että nimeämisperusteeltaan tuntematon on nimi *Oovvuš*.

4.4. Apajanimien pituus

Olen laskenut apajanimien pituuden noudattaen samoja periaatteita kuin Eero Kiviniemi (1990: 91) on käyttänyt suomen kielen paikannimien pituuden laskemiseen. Siten jokainen sana, joka voi esiintyä itsenäisenä, myös yhdyssanojen osat, on laskettu yhdeksi, mutta esimerkiksi johtimet on laskettu sanavartalon kanssa yhdeksi esiintymäksi. Olen käyttänyt samaa laskutapaa myös aikaisempia saamen kielten paikannimiaineistoja tutkiessani (Valtonen 2014: 266–270).

Inarinsaamen ja koltansaamen apajanimien pituus eroaa kiinnostavalla tavalla: koltansaamassa apajanimet ovat keskimäärin pidempiä kuin inarinsaamassa. Kun inarinsaamassa on selvästi eniten kaksisanaisia apajanimiä (58 %), niin koltassa tavallisimpia ovat kolmisanaiset (47 %), mutta kaksisanaiset ovat lähes yhtä yleisiä (44 %). Inarinsaamassa yksisanaiset nimet ovat melko tavallisia (10 %), mutta koltansaamassa niitä ei ole lainkaan. Sen sijaan koltansaamassa nelisanaiset apajanimet ovat selvästi tavallisempia (7 %) kuin inarinsaamassa (2 %). Koltansaamassa on myös viisisanaisia apajanimiä (1 %), mitä inarinsaamen aineistosta ei löydy. (Ks. Kuvaaja 1.)

Kuvaaja 1. Inarin- ja koltansaamen apajannimien pituus.

Kun vertaillaan tutkittujen apajannimien pituutta aikaisemmin tutkimieni inarin- ja koltansaamenkielisten paikannimien pituuteen, nousee esille kiinnostava havainto. Inarinsaamen apajannimet ovat suurelta osin yhtä pitkiä kuin paikannimet keskimäärin. Ainoastaan yksisanaisia nimiä on selvästi enemmän kuin paikannimissä keskimäärin ja pisimpien nimien osuus on hieman alhaisempi. Sen sijaan koltansaamen osalta huomataan selvä ero: apajannimet ovat suurelta osalta yhden sanan pidempiä kuin muut paikannimet. (Ks. taulukko 2.) Tämä tulos heijastellee apajannimiä koskevan nimiopin eroa, eli sitä, että nimessä pitää olla aina viimeisenä sanana *laapp* 'apaja'. Tämän vertailun perusteella se tuntuu olevan suhteessa muuhun nimitykseen ikään kuin ylimääräinen nimielementti.

Paikannimen pituus	inarinsaame apajannimet	inarinsaame kaikki paikannimet	koltansaame apajannimet	koltansaame kaikki paikannimet
yksisanaiset	20 / 10 %	15 / 2 %	–	10 / 2 %
kaksisanaiset	119 / 58 %	327 / 59 %	71 / 44 %	380 / 58 %
kolmisanaiset	61 / 30 %	176 / 32 %	76 / 47 %	227 / 35 %

nelisanaiset	4 / 2 %	30 / 5 %	12 / 7 %	33 / 5 %
viisisanaiset	–	4 / < 1 %	2 / 1 %	2 / < 1 %

Taulukko 2. Inarin- ja koltansaamen apajannimien pituus verrattuna paikannimien keskimääräiseen pituuteen Valtonen (2014: 269) mukaan. Luvuista vasemmanpuoleinen on nimien määrä ja oikeanpuoleinen prosenttiosuus kaikista nimistä.

4.5. Yhteenveto tuloksista

Olen tiivistänyt edellä yksityiskohtaisesti läpi käydyn rakenne- ja nimeämisperusteiden analyysin tulokset taulukoihin 3 ja 4.

Koltansaame		
määriteosa	perusosa	nimeämisperuste
Kaksiosaiset (93 %)		
koko paikannimi genetiivissä	laapp	sijainti
koko paikannimi genetiivissä	paikannimi, jonka jälkiosa on laapp	sijainti
koko paikannimi nominatiivissa	laapp	sijainti
substantiivi nominatiivissa	laapp	mitä siellä on; sijainti
substantiivi genetiivissä	laapp	mitä siellä on; sijainti
sijaintia ilmaiseva sanaliitto tai postpositio ilmaus	laapp	sijainti
adjektiiviattribuutti	laapp	minkälainen se on
adjektiiviattribuutti	paikannimi, jonka jälkiosa on laapp	minkälainen se on
adjektiivi + substantiivi sanaliitossa	laapp	minkälainen se on
partisiipin preesens	laapp	minkälainen se on
aktio	laapp	miten apajaa tulee pyytää
aktio + objekti	laapp	?
Yksiosaiset (7 %)		
–	Metonyminen siirrynnäinen	sijainti suhteessa toiseen paikkaan
–	Sijaintia ilmaiseva sanaliitto	sijainti suhteessa toiseen paikkaan/kohtaan
–	Pyytämistapaa ilmaiseva sanaliitto/postpositioilmaus	miten apajaa tulee pyytää

Taulukko 3. Koltansaamen apajannimiaineistossa esiintyvät rakennetyypit ja niihin liittyvät nimeämisperusteet.

Inarinsaame		
määriteosa	perusosa	nimeämisperuste
Kaksiosaiset (35 %)		
koko paikannimi genetiivissä	värppi	sijainti
koko paikannimi genetiivissä	paikannimi, jonka jälkiosa on värppi	sijainti
määriteliitynnäinen	värppi	sijainti
määriteosa on elliptinen variantti paikannimestä	värppi	sijainti
substantiivi nominatiivissa	värppi	mitä siellä on; sijainti
substantiivi genetiivissä	värppi	mitä siellä on
sijaintia ilmaiseva sana- liitto tai postpositio ilmaus	värppi	sijainti
adjektiiviattribuutti	värppi	minkälainen se on
adjektiiviattribuutti	paikannimi	minkälainen se on + sijainti suhteessa toiseen paikkaan
adjektiivi + substantiivi sanaliitossa	värppi	minkälainen se on
henkilönnimi genetiivissä	värppi	paikan suhde ihmiseen
Yksiosaiset (65 %)		
–	Metonyyminen siirrynnäinen	sijainti suhteessa toiseen paikkaan
–	Sijaintia ilmaiseva sanaliitto	sijainti suhteessa toi- seen paikkaan/kohtaan
–	Pyytämistapaa ilmaiseva sanaliitto/postpositioilmaus	miten apajaa tulee pyytää
–	Henkilönnimi	paikan suhde ihmiseen
	appellatiivipohjainen metaforinen ilmaus	minkälainen paikka on
	johdettu adjektiivi	minkälainen paikka on

Taulukko 4. Inarinsaamen apajannimiaineistossa esiintyvät rakennetyypit ja niihin liittyvät nimeämisperusteet.

Taulukoita vertailemalla huomaa, että nimien rakenteessa ja nimeämisperusteissa on paljon samaa, mutta myös joitakin eroja. Koltansaamassa on 12 erilaista rakennetyyppeä kaksiosaisissa nimissä ja kolme yksiosaisissa. Inarinsaamassa kaksiosaisissa nimissä rakennetyyppejä on 11 ja yksiosaisissa viisi. Tämä heijastelee jossain määrin kaksi- ja yksiosaisien nimien suhteellista määrää kummassakin kielessä.

Kaksiosaisista tyypeistä vain koltansaamessa on tyyppi, jossa määriteosassa on nominatiivimuotoinen paikannimi. Toisaalta osa inarinsaamen aineiston määriteosien paikannimistä kuuluu sellaiseen taivutusluokkaan, jossa nominatiivin ja genetiivin muodot ovat identtiset eikä muotoa voida määritellä. Kun koltansaamessa määriteosana toimi aina kokonainen paikannimi, niin inarinsaamasta löysin myös määriteiliitynnäisiä sekä elliptisiä paikannimiä määriteosina. Kaksiosaisien nimien määriteosissa genetiivimuotoisen substantiivin oli tulkittavissa koltansaamessa ilmaisevan vain nimeämisperustetta – mitä siellä on – mutta inarinsaamessa tämän lisäksi myös sijaintia.

Inarinsaamen aineistosta puuttuivat kokonaan kaksiosaiset nimet, joiden määriteosana olisi ollut partisiippiin preesens, aktio tai aktio ja sen objekti, joita kuitenkin löytyi muutamia koltansaamasta. Aktio ja sen objekti määriteosana jäi nimeämisperusteen osalta kuitenkin epäselväksi. Inarinsaamen kaksiosaisista nimistä löytyi myös muutamia sellaisia, joita ei ole koltansaamen aineistossa. Koltansaamessa ei esiinny inarinsaamassa tavattua kaksiosaisien nimien tyyppiä, jossa määriteosa on adjektiiviattribuutti ja perusosa paikannimi, joka ei pääty apajaa tarkoittavaan sanaan. Silmiinpistävin ero on, että koltansaamessa ei ole lainkaan henkilönnimiä määriteosina eikä myöskään yksiosaisina metonymisinä niminä, kuten inarinsaamessa. Yksiosaisista nimistä koltansaamasta puuttuivat myös appellatiivipohjaiset metaforaan perustuvat nimet.

Taulukoista 3 ja 4 ei käy ilmi se, että molemmissa kielissä kaikkein tavallisimmat rakennetyypit löytyvät molemmista kielistä ja niillä on myös samat nimeämisperusteet. Niiden suhteelliset määrät vaihtelevat kuitenkin merkittävästi. On myös hyvä huomata, että molemmista kielistä löytyi joitakin erikoisia, mutta vähälukuisia rakennetyyppejä, kuten nuotan vetämisen tapaa ohjaavan sanaliiton sisältävä tyyppi, jota löytyi sekä yksi- että kaksiosaisista apajanimistä. Nimityyppi löytyy myös pohjoissaamasta ja livvinkarjalasta, ja siellä nimeämisperustekin on sama. Tämän tyyppin poikkeuksellisuus ilmenee myös siten, että jouduin sitä varten lisäämään Ainialan ym. (2008: 108–109) malliin uuden alakategorian: 24. Paikan pyytämistapa.

Suurin ero sen sijaan on yksi- ja kaksiosaisien rakennetyyppien yleisyys: kun inarinsaamessa yksi- ja kaksiosaisien apajanimien määrien suhde on noin 1 : 2, on koltansaamessa suhde noin 1 : 14. Tämä tulee esille myös nimien pituuksia vertailtaessa, sillä koltansaamen apajannimet ovat keskimäärin yhden nimielementin pidempiä kuin inarinsaamessa. Syy on molemmissa sama eli apajaa merkitsevän sanan *laapp* pakollisuus prototyypisessä apajanimessä.

Aineiston analysointi tuntui onnistuvan pääosin helposti syntaktis-semanttisen luokittelumallin avulla, kunhan nimeämisperusteiden analyysin piti hyvin yleisellä tasolla. Yhden nimityypin osalta jouduin luomaan uuden alakategorian, ja pieni osa inarinsaamen yksiosaisista nimistä ei tuntunut sopivan mihinkään aikaisemmin esitettyyn kategoriaan, sillä niiden nimeäminen tuntuu liittyvän enemmänkin kielellä leikittelyyn tai huumoriin kuin nimen tarkoitteeseen. Nimeämisperusteiden tulkitsemisessa auttoi se, että nimet ovat nuoruudestaan ja lyhytikäisyydestään johtuen muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta merkitykseltään läpinäkyviä. Yleisellä tasolla

pysyttelemisen syynä oli se, että tarkempien kulttuuristen tietojen puuttuessa nimeämisperusteen päättely jää aina jonkinlaisen arvauksen asteelle. Epäilemättä jokin osa tulkinnoista on samasta syystä virheellisiä. Osa alakategorioista ei tuntunut myöskään luontevilta, vaan niitä pitäisi määritellä toisin, tai oli vaikea valita pelkästään yksi niistä. Erityisesti ongelmia oli ihmisiin liittyvien nimeämisperusteiden kategoriassa. Kehitettävää siis löytyy. Yleisesti nimistöä ajatellen apajannimet ovat siinä mielessä kiinnostava kategoria, että niihin näyttää tallentuneen melko paljon helposti katoavaa ja muuttuvaa pienpaikannimistöä, kuten apajan merkkeinä toimineiden puiden, kivien ja ihmisen tekemien rakennelmien nimiä.

5. Johtopäätökset

Aineiston analyysi osoittaa, että koltansaamen ja inarinsaamen apajannimien kielellinen rakenne on erilainen. Koltansaamen nimioppi tuntuu määrittelevän, että prototyyppisen apajannimen pakollinen perusosa on sana *laapp* 'apaja' ja se on kaksiosainen. Inarinsaamassa prototyyppisyyttä ei voida samalla tavalla määritellä, mutta apajannimet muistuttavat muodostamiskeinoiltaan paljon talonnimiä. Tätä tukee se, että yksiosaisia apajannimiä on selvästi enemmän kuin luonnonpaikannimien joukossa. Yksiosaiset nimet ovat tavallisia myös inarinsaamen talonnimissä.

Molemmissa kielissä, mutta koltansaamassa aivan erityisesti, paikan sijainnin tai aseman kuvaus nousee nimeämisperusteissa keskeiseksi. Siihen pyritään koltansaamassa tyypillisimmin kaksiosaisilla nimillä, joissa määriteosana on läheisen muun paikan nimi ja perusosana sana *laapp*. Inarinsaamassa taas metonyymiset siirrynnäiset muodostavat nimistä suurimman yksittäisen kategorian, ja niissä suhde primäärinimeen kertoo apajan sijainnista. Siis sama tavoite, mutta eri keinot. Tämä nimioppien ero heijastaa mielestäni selvästi nimikulttuurien eroja, sillä molemmissa nimeämisperuste on sama ja nimen tarve on sama, mutta silti nimet muodostetaan eri tavoilla, vaikka ne olisi kummassakin kielessä voitu muodostaa samalla tavalla.

Analyysissä nousi myös kiinnostava Zilliacuksen ja Kiviniemen syntaktis-semanttisen analyysimallin kehittämistarve. Molemmissa tutkimissani aineistoissa, kuten myös Mikkel Rasmus Logjen tutkimassa pohjoissaamen aineistossa sekä Nissilän (1944) esittelemässä Karjalan apajannimissä, on nimiä, jotka tuntuvat katoavan analyysimalliin lisäalakatgoriaa. Tällaisten paikannimien nimeämisperuste on paikan pyytämistapa, eli nimi kuvailee sitä tapaa, jolla apajaa tulee nuotata. Mielestäni se sopii parhaiten pääkategorian 20, paikan (luonnollinen) ominaisuus, alakategoriaksi 24, paikan pyytämistapa.

Koltansaamen *laapp*-sanan pakollisuus kertoo toisesta nimikulttuurien erosta. Suonikylän kolttasaamelaisessa yhteisössä, josta apajannimet on kerätty, ei ollut omassa kielessä talon- tai tilannimikategorioita. Kaikki nimet olivat tavallaan tasa-arvoisia, ja esimerkiksi Skandinavian maissa suosittu jako kulttuuri- ja luontonimiin olisi ollut mahdotonta perustella. Omistus- ja käyttöoikeudet perustuivat sukujen ja perheiden ikimuistoiseen käyttöön, joka oli sidottu tiettyihin alueisiin, jotka olivat

pääosin muuttamattomia. Sen sijaan apajien suhteen tapahtui muutoksia. Esimerkiksi jäät tai tulvavedet saattoivat muuttaa apajan käyttökeltvottamaksi tai parantaa toista. Isojen järvien rannalla asuvat perheet saattoivat käyttää osaa apajista vuorotellen eri päiivinä, viikkoina tai vuosina. Apajat ovat siis olleet erityinen paikkakategoria, joka on ollut tärkeää erottaa muista paikoista. Tätä taustaa vasten *laapp*-sanana välttämättömyys muuttuu ymmärrettäväksi: se on toiminut tietyn, tärkeän paikkakategorian selkeänä tunnusmerkkinä.

Inarissa tiedetään olleen vakiintuneita talonnimiä ainakin jo 1800-luvun alussa. Ne alkoivat yleistyä ja laajeta kategoriana 1800-luvun puolivälistä alkaen, kun inarinsaamelaiset alkoivat perustaa sukualueittensa keskeisille paikoille uudistiloja suojellakseen maanomistusoikeuksiaan suomalaisilta uudisasukkailta. Näin kieleen alkoi vakiintua talon- ja tilanimikategoria, johon kuuluu tyypillisesti yksiosaisia nimiä, etenkin metonymyisiä siirrynnäisiä. Tämä malli vaikuttaa siirtyneen jossain määrin talonnimistä apajanimiin. Toisaalta erityisesti Pohjois-Inarissa, jossa inarinsaamen kieli ja inarinsaamelainen kulttuuri säilyivät pisimpään enemmistönä, jotkin talojen nimet kuvastavat vanhaa asuinpaikkojen nimeämistapaa. Esimerkiksi Syysjärven etelärannalla on Mattus-suvun vanha kesäpaikka ja sen kohdalle perustetun tilan nimi on Kesäkenttä. *Kesi-* 'kesä' ja *tälvitupe-* 'talvitupa' alkuisia nimiä löytyy Inarista merkittävä määrä. Niiden sijainti kuvastaa vuotuiskiertoa kesä- ja talviasuinalueiden välillä ja siihen kuulunutta Suonikylästä tuttua asuinpaikkojen appellatiivis pohjaista nimeämismallia. Epäselväksi jää, olivatko siihen aikaan, kun näitä asuinpaikkoja nimettiin, myös inarinsaamelaiset apajanimet pääosin kaksiosaisia ja *värppi*-loppuisia, vai onko Inarissa aina mieluummin annettu apajille niitä lähellä olevien paikkojen nimiä.

Lyhenteet

no.	norja
saI	inarinsaame
saK	koltansaame
su.	suomi

Lähteet

- Ainiala, Terhi & Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Álgu = Álgu. Sámegeielaid etymologalaš diehtovuodđu / Saamelaiskielten etymologinen tietokanta. <<http://kaino.kotus.fi/algu/>>.
- Itkonen, Erkki (toim.) 1986–1989: *Inarilappisches Wörterbuch I–III*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, T. I. 1943: Karjalaiset ja Kuolan-Lappi. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 22: 41–55.
- Itkonen, T. I. 1948: *Suomen lappalaiset vuoteen 1945* osa I. Helsinki: WSOY.
- Itkonen, T. I. 1958: *Koltan- ja kuolanlappin sanakirja I–II*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Jefremoff, Irja 2001: *Varriistallam: Inarinsaamelaiden vuotuisuusmuutto*. Inari: Saamelaismuseosäätiö.
- Juuso, Inger Katrine 2018: *Bivdobáikkiid namat Unjárggas. Siskkit Várjavuona oaidne-meahhtun báikenamat*. Sámegeiela ja sámi girjjálašvuoda masterbargu. [Julkaisematon opinnäytetyö.]
- Kiviniemi, Eero 1975: *Paikannimien rakennetyypeistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero & Pitkänen, Ritva Liisa & Zilliacus, Kurt 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia / Terminologin inom namnforskningen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KKS = *Karjalan kielen sanakirja*. [Verkkoversio.] Toim. Pertti Virtaranta & Raija Koponen & Marja Torikka. Kotimaisten kielten keskus. <<http://kaino.kotus.fi/kks/>>.
- Mattus, Ilmari 2015: *Anaråš päikkinoomah*. Aanaar: Anaråškielâ servi.
- Mikkelsen, Jogor 1964: Haastattelu Näätämössä 11.9.1964. Haastattelija Mikko Korhonen. 4432_1a. Oulun yliopiston Saamelainen kulttuuriarkisto.
- NAOB = *Det Norske Akademis Ordbok*. <<https://naob.no/>>.
- Nickul, Karl 1934: *Petsamon eteläosan koltankieliset paikannimet kartografiselta kannalta*. Fennia 60. Helsinki: Societas geographica Fenniae.
- Nickul, Karl 1948: *The Skolt Lapp community: Suenjelsijd during the year 1938*. Uppsala: Nordiska Museet.
- Nissilä, Viljo 1944: Itä-karjalan paikannimien appellatiivisista piirteistä. – *Virittäjä* 48: 399–405.
- Nissilä, Viljo 1962: *Suomalaista nimistöntutkimusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pedersen, Aud-Kirsti 1988: *Stadnamnlån. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbotn*. Hovudfagsoppgåve i nordisk språk. Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø. Hausten. <<https://hdl.handle.net/10037/2097>>.
- Rantala, Leif 1975: *De samiska ortnamnen i Polmak*. Pro gradu uppsats. Finsk-ugrisk institutionen, Helsingfors universitet. [Julkaisematon opinnäytetyö.]
- SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok*. <<https://www.saob.se/>>.
- Sirelius, U. T. 1907: *Suomalaisten kalastus II*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja 1–3*. Päätoim. Erkki Itkonen & Ulla-Maija Kulonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1992–2000.
- Valtonen, Taarna 2014: *Mielen laaksot – Mielen vuemih – Miela vuomit – Mielâ vyemeh – Miöl vue'm. Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö–enemmistö-suhteiden kuvastajina*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Valtonen, Taarna 2020: Päikkinommätotkee hundárušmeh. Väärpih. – *Anaråš* cuájuimáánu 2020: 8–12.
- Zilliacus, Kurt 1966: *Ortnamnen i Houtskär. En översikt av namnförrådets sammansättning*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.